

ה'תש"ח אשכנז סוף
1957

כ' 3087

מעלת ליל הסדר

קראתו את מכתבך חוקר עם הצמנתך לבל לבקור ולכשתתן
עמך בסדר אל הפסח, תודה רבה עבור הצמנתך. אמנם אי אפשר לו
לקבלה, הנוי הוא בע"ה את האל המקודש, וגם הסדר מסודר הוא
אי, במקום שאני לך בו.

לכאורה כשם שאי אפשר להצטין לכן תורה לבקר את ידיו
לחפזות נעילה ביום הכיפורים, כך נדמה לי, שאי אפשר לעשות ענין
"בוקור" מהסדר המקודש. אשרי למתרכז ומסדר הסדר הפנים
לברו. יציאת מצרים עושה את היהדות בנו. הסדר צריך שיאיר את
פנימיותנו - שיצאה לרשות אהדת לרשות הבהמות (אשכזי השכל)
ואתולי חלב) ונתבחרה נבחרה, ויותר מזה נתי'תה (נוטיון ליים
בפנימיותנו), או אכן נלמדה את לבנו בין לבדוקים...

אלו ואלקב לאמרו הנהג אפרודי צלף ביסמול
ולן יוכי אקין לירי צלף גלתי

נכתב לא' שהזמינו להשתתף עמו בליל הסדר בתקופת מלחמת
העולם השניה כששהה רבינו באנגליה בגפו ללא בני ביתו
- כתב יד של מכתב זה מופיע ע"ג הכריכה -

ו או
בלת

דד"ר

מעין בית השואבה

בא קנה

עוד תחת יד מצרים. וצ"ל שצוה הקב"ה שיעשו זכר לעניני הגאולה אף קודם הגאולה בפועל, ואלה הם "חוקות" הפסח (בא יב, כד; יב, מג; יג, ג; במדבר ט, יב) כדי לקיים מצות ה' לבד בלי סיבה אחרת. ובזכות עשיית מצוות אלו היו נגאלים. וזהו "בעבור זה" – קיום מצוות מצה ומרור קודם הגאולה – "עשה ה' לי בצאתי ממצרים" והוא שעמדה לי לזכות עכשיו לקיים מצוות אלו מתוך מצב של גאולה בפועל.

**(יג, ח) והגדת לבנך ביום ההוא
לאמר בעבור זה עשה ה' לי
בצאתי ממצרים.**

ובמסי פסחים (קטז:): תנן בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". ויש להבין איך נוכל לומר "לי" שמשמעו שאני הייתי במצרים ואני נגאלתי בעצמי. וכן יש לעיין במה שאנו אומרים בהגדה "לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל", שלכאורה נראה כמליצה נאה, שהרי אנחנו בעצמינו לא יצאנו ממצרים.

אבל באמת לא כן הוא, כי אני יצאתי ממצרים ממש כפשוטה. ויתבאר ע"פ משל ממה שרואים בגוף האדם, שכידוע שכל בשרו ועצמותיו הם מצורפים מחלקים קטנטנים שמתחלפים תמיד עד שאפשר לומר על האדם שהוא משתנה לגמרי מזמן לזמן, וכל חלקי הגוף של אדם מבוגר הם שונים מהגוף שהיה לו בילדותו. ועם כל זה יוכל האדם לומר בזקנותו "ראה את היד הזאת שלי שנשברה בילדותי", שעדיין היא היא אותה היד, כי זוהי תכונתה של הבריה החיה שאף שיש בה כסדר שינוי וחליפין מ"מ כל חלקיה מתייחסים אליה כאילו לא נשתנו. וכן הוא

שלא יזכרו את החסד הזה, לכן אמר "והיה כי יביאך" גם אז "ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה" לשמור את חודש האביב כי בו יצאת ממצרים.

וי"ל עוד שמגודל הנסים והנפלאות המשוללים מן הטבע שראו ישראל, כגון הפיכת המים לדם והאור לחושך ולהשיש את הים לחרבה, הרי על ידי זה לא יזכרו שהתנהגות העולם בטבעו הוא ג"כ נס, ושאלו ית' אין חילוק בין דרך הטבע לחוץ לדרך הטבע והכל רצונו ית', על כן צוה הקב"ה "היום אתם יוצאים בחודש האביב" זמן כשר ובוזה תזכרו שכחו וגבורתו ית' מלא עולם בזמן שעולם כמנהגו נוהג, והטבע של חודש האביב מנפלאות הבורא ית' כמו הנס של יציאת מצרים.

ובמסי ראש השנה (יג:): דרשו חז"ל (ראה טז, א) "שמור את חודש האביב" שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן, שצריך להקפיד שיהא חג הפסח המורה על נסי ה' ונפלאותיו חל בתקופת האביב, והיינו הזמן שהבריאה מתחדשת בגידול פירות ועשבים, להורות על חיוב הכרת הנס גם בהילוך היום יומי על פי הטבע.

**(יג, ח) והגדת לבנך ביום ההוא
לאמר בעבור זה עשה ה' לי
בצאתי ממצרים.**

ובמכילתא [וכן בהגדה של פסח] "בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ויש לעיין וכי המצה והמרור הם סיבות הגאולה הלא הם באים לזכר ליציאת מצרים.

אבל באמת נצטוו בני ישראל לאכול פסח מצות ומרורים עוד טרם צאתם מארץ מצרים, ואם ענין אכילת המצה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, ואכילת המרור לזכרון השעבוד, איך נצטוו לאכלם בהיותם

קבלו חז"ל שהכוונה על חיוב תפילין של יד, ומה זה ועל מה זה שמפרש הרשב"ם על פי עומק פשוטו שהוא לכאורה נגד ההלכה והפירוש המקובל. ובאמת הקושיא סובבת על מה שמצינו לכל המפרשים הראשונים שטרוח להעמיד פשוטו של מקרא אפילו במקום שמתנגד לדרשת חז"ל.

הנה למדונו חז"ל (יבמות כד.) שבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו חוץ מפסוק (תצא כהן) "והיה הבכור אשר תלד וגו'", וברש"י שם אין מקרא יוצא מידי פשוטו ואע"ג דדרשינן ליה לדרשה מידי פשוטו מיהו לא נפיק לגמרי, עכ"ל. והרשב"ם ריש פרשת וישב (לזב) האיר עינינו בביאור הענין וז"ל ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלמדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באה ללמדנו ולהודיענו ברמיזה הפשט ההגדות וההלכות והדינין ועל ידי אריכת הלשון ועל ידי שלשים ושתים מדות של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ועל ידי שלש עשרה מדות של רבי ישמעאל. והראשונים מתוך חסידות נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים (ברכות כה:) אל תרבו בניכם בהגיון וגם אמרו (ב"מ לג.) העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות וכדאמרינן במס' שבת (סג.) הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינן כולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וגם רבינו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואך אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך

גבי כנסת ישראל, שהיא בריה חיה אחודה הכוללת את כל הדורות, ולכן גם אנחנו יכולים לומר על עצמינו ש"עשה ה' לי בצאתי ממצרים" פשוטו כמשמעו, כי אותו כלל ישראל שיצא ממצרים עדיין חי וקיים [עיי' הוריות ו. שאין מיתה בציבור]. וגם אני בהיותי חלק חי מהכלל כולו הרי גם אני יצאתי ממצרים.

ושורש ענין זה הוא כמאמרם ז"ל (ויק"ר פרשה ד, והובא ברש"י ויגש מו, כו) בעשו כתיב ביה שש נפשות וכתוב בו נפשות הרבה דכתיב (וישלח לו, ו) "ויקח עשו וגו' ואת כל נפשות ביתו", וביעקב שבעים נפש וכתוב ביה נפש אחת דכתיב (שמות א, ה) "ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב", אלא עשו שהוא עובד לאלהות הרבה כתיב ביה נפשות הרבה אבל יעקב שהוא עובד לאלוק אחד כתיב בו נפש אחת, עכ"ל. ומובן בזה מה שנאמר בבן הרשע "ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל" ואינו רואה את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, היינו מחמת שאינו מכיר החטיבה אחת של כלל ישראל, ולפי זה "כפר בעיקר".

והנה קודם ההלל אנו אומרים בהגדה "בכל דור ודור חייב אדם לראות וכו' לא את אבותינו בלבד וכו' אלא אף אותנו גאל" שאנו נספחים לגאולת אבותינו, ואח"כ מברכים "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים" ומקדימים גאולתינו לגאולת אבותינו. והיינו מחמת שכולנו אחד, שאנחנו ואבותינו כולנו שקולים כגוש אחד ואין מוקדם ומאוחר.

(יגט) והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך וגו'.

וברשב"ם לאות על ירך לפי עומק פשוטו יהיה לך לזכרון תמיד כאילו כתוב על ירך כעין שימני כחותם על לבך (שיר השירים ח, ו), עכ"ל. וכל הרואה ישתומם על המראה, הרי

הלילה הזה הוא מזמני השמחה הגדולים ביותר בעם ישראל, וכלשון חז"ל (פסחים פה:): כזיתא פסחא והלילה פקע איגרא, שהיא שמחת בחי' האירוסין והבחירה בעם ישראל לעם הנבחר.

והנה ע"פ היסוד שכתב הר"ן (נדרים ל.) שענין הקידושין הוא שהאשה מבטלת דעתה ורצונה ומשויא נפשה כדבר של הפקר לגבי המקדש, כמו כן לא שייך בחי' ארוסין בין קוב"ה וישראל אלא אחרי התבטלות גמורה של יהודי לה' אלקיו, דהיינו שיבטל להקב"ה את כל מהותו כוחותיו טבעיותיו ותכונותיו בבחי' אין ואפס לפניו ית"ש. וזה לא שייך אלא כאשר אינו משועבד לשום דבר חומרי, ולכן החג הק' הזה הוא זמן חרותנו, שנשתחררנו משעבוד מצרים, וכמ"ש דשאני גלות מצרים מכל שאר גלויות, דמלבד ענין

הגלות היו גם משועבדים במהותם לטומאת מצרים. ובכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, היינו להשתחרר מכל שעבוד לחומריות, כדי שיוכל להגיע לבחי' התבטלות ואירוסין. וזה גם ענין ביטול חמץ. כדאיתא בספ"ק שחמץ מרמו על כל עניני ישות וחמרנות ומצה היא בחי' אין. והנה כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' חומ"צ) בביאור מצות השבתת החמץ שיבטלו בלבו ויחשוב אותו כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל, ובארנו בזה שהכוונה שמבטל רצונו לרצון השי"ת, דמה שאוכל כל השנה חמץ הוא דכך צוה הקב"ה, ובחג הפסח שבו צוה הקב"ה לא לאכול חמץ הריהו מבטל רצונו לרצונו ית', וממילא הוא אצלו דבר שאין בו צורך כלל. וכל זה הוא כאמור שכדי לזכות לבחי' ארוס וארוסה צריך יהודי ראשית לבטל עצמו דעתו ורצונו להשי"ת.

מאמר ששי

גודל קדושת ליל הסדר

א.

לכח" דף חלק ע"י אתערותא דלתתא, שע"י התשובה נעשה ראוי לפתוח דף חלק ולהתחדש כברי' חדשה, ובליל פסח הוא מכח אתערותא דלעילא כמו שהי' ביצי"מ שהיתה בגודל גילוי האהבה, שהקב"ה גאלנו וקראנו בני בכורי ישראל עוד בהיותם משוקעים במ"ט שערי טומאה, אשר זו הפלגת האהבה בלא שום שייכות למצב שהיו בו. שמכח גילוי אהבתו ית' לישראל בליל יצי"מ בחי' דלוגו עלי אהבה מסוגל איש יהודי להתחדש בבחי' דף חלק, וע"כ ההתחדשות בליל הסדר אינה צריכה לפעולות ומעשים מצד האדם אלא מכח זה שהקב"ה מגלה בו את גודל אהבתו הריהו מתחדש כברי' חדשה בזה הלילה, ומתקיים בו ואשא אתכם על כנפי נשרים כמאמר הרה"ק מברדיטשוב זי"ע שהוא כעין שביארו בראשונים הכ' בתהילים (קג) תתחדש כנשר נעוריכי (עי"ש ברד"ק בשם הר"ס"ג), כנשר הזה שכאשר הוא מזקין משיר את נוצותיו הישנות ומתחדש בנוצות חדשות כן היא ההתחדשות של יצי"מ שיהודי מסוגל

מאמר צדיקים "ליל שמורים הוא כמו יום הכפורים", וכך ראו תמיד בחיי עם ישראל בכל הדורות את מעמד ליל שמורים, וכן אצל האנוסים אפילו אלו שהיו רחוקים ביותר מיהדות שמרו על ב' זמנים אלו ככתב עין במס"ג, וישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם ויודעים על מה יש לשמור במיוחד. (ועי' בזוה"ב מ: ולא אשתצי מדרי דרין). ויש לבאר השייכות של ב' ימים גדולים אלו אהדרי. כן יש לדעת מה טעם נהגו ללבוש בגד לבן בב' זמנים אלו.

וי"ל דהנה גוון לבן מורה על דף חלק. שכל הגוונים אדום או שחור וכדו' כבר נעשתה בהם איזו פעולה, אבל גוון לבן עוד לא נעשה בו מאומה, ומורה על דף חלק. וזה מסגולת ב' העתים הק' הללו אשר בהם מסוגל כל איש יהודי להתחדש כברי' חדשה בבחי' דף חלק, אלא שביהכ"פ מגיע יהודי

ג.

ובאופן מיוחד איתא על גודל השמחה שהיו שמחים כלילה זה, וכלשון חז"ל (פסחים פה): כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא, ובוה"ק בענין ספור יצי"מ (אשר כל תיבה שם חוצבת להבות אש) הפליג לבאר כמה חדי קוב"ה בדהוא ספור, וכי שעתא כניס קוב"ה לכל פמליא דילי ואמר לון זילו ושמעו סיפורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני וכו'. ובסידור האריז"ל כתב שאין זמן שמחת השכינה כ"כ כמו כלילה הזה. מכל זה נלמד לדעת גודל השמחה שיש בליל סדר פסח בעליונים ובתחתונים עד שהלילה הזה הוא הזמן השמח ביותר מכל השנה. והטעם כזה, כי ענין יצי"מ מלבד עצם הגאולה כולל גם מה שאז נהיו ישראל העם הנבחר, שזו השמחה הגדולה ביותר, כמאמר הרה"ק ר"ב ממז'בו' זי"ע, שפ"א אמר לאנשיו בשולחנו הק' שיגלה להם את הסוד של יצי"מ, ומיד נדחקו כולם כדי לשמוע, ואמר "אלמלא הוציאנו הקב"ה ממצרים הרי היינו צוענים", ומשום כך זה זמן שמחה יתירה כי בו נתעלו להיות העם הנבחר, והוא בחי' שמחת אירוסין, כי בחג הפסח נהיו ישראל בבחי' מאורסים להקב"ה כביכול, כמאמר מרן אדמו"ר בב"א זי"ע, בחמרא גו כסא, אלו ד' כוסות, ומדאני אסא זו אכילת מצה, לארוס וארוסה, היינו קוב"ה וכנס"י כי פסח הוא בחי' אירוסין עד שבועות שאז הוא בחי' נישואין, ואם כי לכאורה בחי' נישואין יותר גבוהה, כי היא התכלית, מ"מ השמחה הגדולה ביותר היא בזמן האירוסין שבו מתברר ונקבע הענין והכל אח"כ המשך לזה, וזה גם ענין בראש כל מועדות נשאת פסח, כיון שבו נבחרנו לעם קדשו בבחי' אירוסין, וכמש"כ עוד מרן זי"ע (במכתב) בענין רוממות תקופה זו שבין פסח לשבועות, שהיא בבחי' אירוסין בין ישראל להקב"ה, ואם אמרו חז"ל ככל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כמ"כ בודאי מתחדשים בכל שנה כל הבחי' וההארות שהיו אז, הן עצם הגאולה והן היותנו לעם הנבחר, ומתחדשת בחי' אירוסין כדרך שהי' ביצי"מ שהי' בבחי' ארוס וארוסא.

והנה כתוב (ישעי' ל) השר יהי' לכם כליל התקדש חג. אם אמנם לא מצינו במפורש שאמרו ישראל שירה כליל התקדש חג הפסח, אך משמעות

להתחדש כלילה הזה ככרי' חדשה, וזה טעם לכישת הקיטל בב' הזמנים האלו, להורות על ענין ההתחדשות השהו בשניהם, שבהם יכול איש יהודי להתחדש ולפתוח דף חלק וחדש בחייו הרוחניים.

ב.

וי"ל בעוד אופן, דהנה גוון לבן מורה על ביטול הישות, כי כל גוון אחר אדום או שחור וכדו' הרי הוא צבוע במשהו ויש בו איזו ישות, משא"כ גוון לבן כשהוא לבן במקורו ולא נצבע כלל הרי אין בו מאומה והוא בבחי' אין המורה על ביטול הישות. וזה ענין הקיטל, שהוא גוון לבן, להורות על בחי' אין. וענין זה של ביטול הישות שייך בב' העתים הק' הללו כדאיתא בקדושת לוי (עניני ר"ה) על יוהכ"פ דידוע שאינו מכפר עד שיהודי מבטל את כל ישותו להשי"ת בבחי' אין, שהוא וכל כוחותיו וכל מה שיש לו בטלים ומבוטלים להשי"ת, וכמ"כ בפסח שייך ענין זה, כידוע שחמץ מרמז על ישות ומצה היא בחי' אין, שאין בה מאומה לא מלח ולא תבלינים והיא כולה בבחי' אין שהוא ביטול הישות, אשר זה ענינו של הלילה הזה להגיע לביטול הישות כמו ביוהכ"פ. ואמנם ביוהכ"פ העיקר הוא היום, כמו שנקרא "יום הכפורים" (ועיין שבועות יג. ברש"י ד"ה כגון וז"ל שאין מכפר אלא יום כדכתיב כי ביום הזה יכפר עליכם), אך ליל הסדר הוא הפעם היחידה שעיקר המדרגות הוא כלילה, כמו שייסד הפייטן אז רוב נסים הפלאת כלילה, וגדול מאד ערכו של הלילה הק' הזה.

והנה בב' זמנים אלו מתחילין כלשון "כל" כל חמירא וכל נדרי, כל גימ' חמישים, ומרומז על מדת הבינה שיש בה נ' שערי בינה, דאיתא מהאריז"ל שבב' זמנים אלו עולים עד בחי' בינה. כליל יוהכ"פ עולים לבינה, ולכן יכולים אז להתיר נדרים. וכן בפסח דכתיב וחמשים עלו בני מאמ"צ הוא סוד נ' שערי בינה המבטלים נ' שערי טומאה, כדאיתא בבוה"ק, ולכן מתחילין בתרוויהו כלשון כ"ל שבגימ' נ'. והנה מדת בינה היא המדה השמינית לעילא מז' ימי הבנין, המרמזת על הנהגה על טבעית, שהיא לעילא מכל דרגא.

בקר

והארץ וכל צבאם :
מלאכתו אשר עשה
לאכתו אשר עשה :
י ויקדש אתו כי בו
א אלהים לעשות :

רבומי :

לם בורא פרי הגפן :

זלם אשר בחר בנו
ון וקדשנו במצותיו.
שבתות למנוחה ו) מועדים

את יום (לשבת השבת הנה
תנו (לשבת באהבה) מקרא
בנו בחרת ואותנו
ועדי קדשך (לשבת באהבה
ננו. ברוך אתה יי
ל והזמנים :

לם שהחיינו וקיימנו
זה :

ני שהחיינו)

ז בורא מאורי האש :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין
קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים
בין יום השביעי לששת ימי המצשה. בין קדשת
שבת לקדשת יום טוב הבדלת. ואת יום השביעי
מצשת ימי המצשה קדשת. הבדלת וקדשת את
צמך ישראל בקדשתך : ברוך אתה יי המבדיל בין
קדש לקדש : שהחיינו

וישתה הכוס בהסיבה

ורחץ

נוטל ידיו כדין נטילת ידיים לסעודה, אך אינו מכרך, "על נטילת ידיים".

גדולי ישראל

ורחץ

מדוע נאמר "ורחץ" בלשון ציווי ושינה לשונו ולא אמר "רחצה" כפי
שאכן נאמר להלן "רחצה" (וקי לומר שהוא רק משום החרוז) ביאר בזה
מו"ר מרן הגרש"ז אויערבך שליט"א לפי שבא להזהיר ליטול ידיו אף על
טיבול במשקה של פחות מכזית של הכרפס [מובא בשו"ע או"ח תע"ג ד'
שיקח מהכרפס פחות מכזית" ומבאר שם המשנה ברורה לפי שבכזית יש
ספק בברכה אחרונה אם יברך אותה או לא ע"כ טוב יותר שיאכל פחות
מכזית שלא יהא בו חיוב כלל לכו"ע" וראה עוד ש"ע קנ"ח ד' ושם במשנ"ב
כי "שבפחות מכזית אין להחמיר בנטילה כלל", אכן מובא שחזר בו החפץ
חיים מדבריו אלה] ולפי שאין אנו רגילין בכל ימות השנה להקפיד כ"כ
ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה ובפרט בפחות מכזית לכך אמר בלשון
ציווי "ורחץ" כדי לזרו ליטול את ידיו לעשותה כמצוותה, אבל בנטילת
הידיים שלפני אכילת המצה הכל יודעים שיש ליטול ידיים לפת ואין מקום
כלל לצוות בלשון זירוז ולכך נאמר "רחצה".

כַּרְפֵּס

יקח מהכרפס פחות מכזית כדי שלא יתחייב ברכה אחרונה, ויטבול במי מלח ויברך בורא פרי האדמה, ויכוין לפטור המרור בברכה זו.

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאָדָמָה:

כרפס

לא יכלו לאכול רק ירקות, וזהו שמטבילין כרפס במי מלח, שהמים והמלח הם דוממים והכרפס הוא צומח, להראות שאין לנו אלא להטביל את הצומח בדומם, שהצומח מעלה את הדומם, והאדם יכול רק לאכול הצומח, ורק לאחר אמירת ההגדה אז זוכים לבחינת מדבר, דהיינו לאחר אמירת ההגדה של סיפור יציאת מצרים שזכינו לגאולת הדיבור, אזי המדבר יכול להעלות גם את החי.

במאיר עיני חכמים (ח"י עמ' פא) מבאר מה שמטבילין הירקות קודם אמירת ההגדה, דמה שמותר לנו לאכול בשר, הוא מפני שאדם שיש לו מעלת מדבר, הרי באכילתו מעלה את החי למדרגתו, כמבואר בספה"ק. ובמצרים מבואר בונה"ק שהדיבור היה בגלות, ובני ישראל היה חסר להם מעלת מדבר [כי רק בני ישראל נקראים בשם מדבר, והוא רק כאשר בחינת הדיבור הוא בשלימות] ולכן

וע"ד צחות יש לומר, עפי"ד הזוה"ק בחומר דא ק"ו וכו', שהכונה הוא שע"י יגיעת התורה בק"ו שהוא סברא ובלבון הלכתא, יוצאים ידי חובת העבודה בגלות וא"צ לקיים בחומר ולבנים בפועל, וזה מה שאומרים שע"י הכרפס הוא פוטר את המרור, שע"י נעשה פטור ממרירות הגלות.

איתא בספרים שכרפס בגימטריא ש"ס, ומרמזים שלימוד התורה יהיה עם מי מלח, מים במשורה עם פת במלח. בראשונים איתא כרפס הוא ס' פרך, ועד"ז י"ל דהיינו ששים מסכתות הש"ס שילמדם בעיון וביגיעה המפרכת את הגוף.

גודל קדושתו.

ישראל שלפני כף על כף, אר דכמו בכהן זע קולו בבואו זן כף על כף לו בבואו אל א מעין עבודת זר בגמרא וימא על המחיתה קשקש ומשמיע ואו אל הקודש. זראל הוא כעין

זן ידיים פעמיים ום שכהן רוחץ למקדש, אבל רגליו לפני כל בחינת רחיצת ביהכ"פ לפני

ויהיו מצות של מצוה ראוי לעשותן דקות כמו שנהגו⁵¹, וכן המשנה קורא אותם פרפרת הפת⁵². ואם רוצה לתת מעט מלח משום נתינת טעם נותן ואינו חושש, וכן בכל לחם מצוה של פסח מותר לתת מלח כמנהג. וכן מוכח בכמה ראיות. ומורי הרב הלוי ז"ל היה מחמיר יותר מכל אדם בחמץ בפסח, ואעפ"כ היה נותן מלח בפת של פסח, אלא במצה של מצוה בלבד כדי שתהא לחם עוני⁵².

נהגו העולם כי אחר שאכלו מן הכרפס נוטלין מצה א' ומחלקין אותה ומניחים אותה הפרוסה הא' תחת המפה לכזית מצה שבאחרונה, ואומרים שהוא זכר למשארותם צרורות בשמלותם⁵³, והפרוסה האחרת מניחין אותה בקערה עם האחרות. ובגמ' אין זכר לדבר זה. ולא ידעתי למה פורסין אותה עכשו. ורבותי שיחיו אמרו לי מפני שהוא רוצה לומר הא לחמא עניא⁵⁴, ודרכו של עני בפרוסה כדאיתא בגמרא⁵⁵. ואני אמרתי לפנייהם שזה לפי מה שאנו מברכין ברכת המצה לאחר כוס ב' על שלימה ופרוסה בתרא כדאי בגמ' בפ' ג' שאכלו⁵⁶. והתם מוכח בהדיא שאלו היה לפניו בשעת ברכה שלימות, אין לו לפרסה כלל כי שלימה מן המובחר, אלא שאם הביאו לפניו פתיתין ושלמין, אעפ"י שבשאר הימים איכא מ"ד דמברך על השלמים, אמרו דהכל מודים בפסח דמברך על הפתיתין משום לחם עוני. וכן כתב ר' האי גאון ז"ל⁵⁷. וכדי לצאת ידי שתייהם אנו פורסין אותה עכשו כדי שכשיגיע זמן הברכה ויתנו הקערה לפניו, נמצא אותה פרוסה ונברך עליה לקיים מצות לחם עוני⁵⁸. ויטב הדבר מאוד בעיני מורי הרב הלוי ז"ל.

אח"כ היה ראוי לאדם שיסלקן את השלחן כדי שיראו התינוקות וישאלו. וכך היו נוהגים בימי האמוראים⁵⁹ לפי שהיו אוכלים על שולחנות קטנים, כל א' וא' שלחן שלו. אבל עכשיו שאוכלים על שלחן גדול והוא טורח גדול לסלקו ולהחזירו, אנו עושים את הקערה שלחן בפני עצמו שבו חבילות של מצוות שהם המצה והמרור והירקות והחרוסת ושני תבשילין, ואנו מסלקין אותה מן השלחן במקום השלחן⁶⁰. וצריך לסלקו לגמרי מן השלחן כזו שאמרנו. ומנהג רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל כי כשהיו התינוקות בבית, אחר שעשה סדר זה ומסלקין את הקערה, היה אומר לשמש הב ונברך כי הרבה אכלנו כדי שיראו

זמ

מגיד משנה

ואח"כ כורך מצה ומרור וכו'. פ"ו ז' (פסח) שהלל מורכב מצה אחת ור אפילו זה בפני עצמו זה בפני עצמו וזה שיתבאר לנוה ולזה כתב רבינו הכריזה כ בפני עצמה וכו' וכן אמרו בגמ' והשמש דלא אמר הכתה לא כהלל ולא כרבנן וכו'. ובהשגות א"א זה מ' כהלל וי"ט לא ר"ק זה הסדר ע"כ בן ולא כתבאר עמנו: ז ודין ברכת הזפת והפסח במשנה א' (פסח) וכו"ע: כ ב בזמן הזה שאין שם קרבן וכו'. ונ כגמרס (פסח) והשמש דלא אמר מ

במצותיו וצונו על אכילת מצות זה בפני עצמו ועל זה בפני עצ וצונו על אכילת הזבח ואוכל מ אשר קדשנו במצותיו וצונו על של זבח פוסרת של פסח: המוציא לחם חזור ומברך על חזור ומברך על אכילת מרור ונ

מגיד משנה

זמנים הלכות חמץ ומצה פ"ח

מגיד משנה

ההלכות. ואף בזה חולקין החכמים וסוברים כדברי רבינו הא"י גאון ז"ל וקצת גלוניס שאומרים שאין לברך ברכה לחרונה אלא בסוף וכן עיקר: ו' ולוקח שני ריקין וכו'. מה שכתב רבינו שמברכין על הפרוסה בפסח כן מנוהר בהלכות וסמכו בזה על מה שאמרנו בברכות (ע"ה) הכל מודים בפסח שמוציא פרוסה לחון שלימה וכו', ופ"י מברך על הפרוסה, וזהו דעת הרבה מן הגלוניס ז"ל אצל יש מהם מי שכתב דהיהו דברכות דוקא בהנילו לפניו פתיתין ושלמין אצל אס הביאו לפניו הכל שלמין אלו פורס. וכבר פשט המנהג כספרה ראשונה:

ז' ומברך בורא פרי הגפן וכו'. זהו כדעת ההלכות (פ"י משנה) והרבה מן הגלוניס סוברים שכל אחד מלכענה כוסות הללו נריך ברכה לפניו אלא קצת הגלוניס סוברים שאין עושים אלא כוס ראשון וכוס של ברכה ודעת העשור (קנ"ג ע"ב) והרשב"א (ש"ס ע"ב) והרא"ה ז"ל כן. ולענין ברכה לחרונה דהיינו על הגפן ועל פרי הגפן כתוב בהלכות איכא מאן דאמר לא מברכין אלא בסוף וליכא מאן דאמר דמברכין לבתר תרי דוקא טעוה ולכתר תרי דכתר טעוה והיין עעמל בתרא טעמא דמסתבר וספיר דמי לנענב הכי ע"כ

למעניו מים. וחותרם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע זמנם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל. ומברך בורא פרי הגפן ושונה הכוס השני: ו' ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו שניה שהרי הסית דעתו בשעת קריאת ההגדה. ולוקח [ב] שני ריקין חולק אחד מהן ומניח פרוס לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן הארץ. ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כאשר ימים טובים

וזהו אוחס על כנון דהא דהגריד הר"ש ש שלמים חיטו חלה מזה
 מן הטובחר לבדך על השלם כמו בחול בא', ומהא לא איריח
 אך מה ששאל עוד דא"כ מי שיש לו א' שלם ראוי יותר לבצע על
 שתי פרוסות לקיים לחם משנה ולא כן מתבאר דעת רמ"א (סו'
 ר"א) דז"ל ולפתוח לא יהיה לו בסעודה שלישיית פחות מוכר אחד
 שלם, ותו י' להקשות ממוס' ברכות (ל"ט) ד"ה והלכתא דז"ל התוס'
 ומיבו בשבת נכון להחמיר ולבדך קודם שיחטוף שלא לבצוע קודם
 * שחלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה. הרי מבואר בהגהת רמ"א
 בשו"ע (סו' קס"ז ס"א) דבשבת לא יחטוף עד אחר הברכה כדי
 שיהיו הככרות שלמות. והנה באמת יש להביא ראיה מדעת הרי"ף
 ז"ל להיפך דהו' איתא דבזושות לא מקרי לחם משנה, הי"ך יולא
 בפסח יד' לחם משנה לדעתו דלא מלריך חלה שתי מלות וחדא הלא
 היא פרוסה. ואע"ג דמלשון הרי"ף ז"ל שכתב דאחא לחם עוני וגרעא
 לפלגא דחדא הלך צלעין על חזא ופלגא משמע דהטעם דהאי
 קרא מפי' מהאי קרא. ודמי הלא דאיתא בסוכה (דף ו ב') דהי
 הלכתא וגרעת לחדא משמע דהי' לאו האי קרא דלחם עוני מריך
 שלמים דוקא, אבל ודאי לא דמי דהי' לחם משמע שלם דוקא,
 ורק בפסח חתי קרא לאסוקי דלא צעין צי' לחם משנה מנ"ל
 דצעין צי' לחם משנה כלל כימא דסגי בפרוסה חדא כיון דלח
 בחדא שלמה ובחדא פרוסה נמי לא מתקיים לחם משנה, וא"כ
 חדא שלימתא מה"ט למידי, ותו הא לחם עוני חיטו חלה בחדא
 פרוסה, חלה ע"כ דלא לאסוקי ממש חתי חלה ללמדו דבפסח
 צעין דהאי חדא פרוסה דוקא וכוונת הרי"ף שכתב וגרע כו' שגרע
 מזה שראוי להיות שלמים משום מזה דבפסח צעין דוקא חלה
 פרוסה חלה באמת גם בפסח צעין נמי לחם משנה ודורשה מפסח
 יש להוכיח על כל השנה דפרוסה מיקרי לחם בדיעבד וכדאיתא
 במנחות (ז'): פשיטא לי קומץ מכלי שט"ג קרקע שכן מנינו בסילוק
 בזיכין כו' ואע"ג דהתם ח"א בט"א מכ"מ מדלא מנינו מפורש
 להיפך דלא מקרי קנינה בכה"ג יש ללמוד שפיר מהכא ה"כ כיון דלא
 מנינו בפרוסה דלא מיקרי לחם משנה בפרוסה יש לנו ללמוד מפסח
 דצעין ג"כ לחם משנה ומ"מ כגי בפרוסה. וממילא מהר"ש ז"ל
 נמי יש להוכיח ג"כ דבפרוסה נמי בדיעבד יולאים משום לחם
 משנה דהא ודאי מודה הר"ש ז"ל דהי' ליכא חלה שתי מלות,
 דיצטע האחת ויבדך על חזא ופלגא, ואי איתא הא סוף סוף לא
 הוי לחם משנה, ולמה לי מרתי כלל ליכא בחזא, חלה ודאי מודה
 הר"ש ז"ל דבדיעבד מיקרי ל"מ ורק דסובר דיש לקיים המזה
 ל"מ כראוי על שתי שלמות לכחלה חלה אי ליכא חלה שתי מלות
 ממויב לבצוע על שתי פרוסות ל"מ. ותו יש להביא ראיה מחלה
 דכתביב בה לחם, ופרוסות ג"כ מתחייב בחלה, ואין כוננו שאם
 אפה שיעור חלה, וכבר נתחייב דלא מופטר אחר שנתפרס כיון
 שגבר נתחייב, אבל בהא דקיי"ל דהכל מורק חלה ודאי אפילו
 אין בסל חלה פרוסות מכ"מ מתחייב והחייב מתפרס בעת הירוק
 וגימא מלחם הארץ דוקא כתיב חלה ודאי פרוסה ג"כ בכלל לחם
 אטרי מתחייב וזה פשוט. אבל קשה מהא דאיתא במנחות (דף יב
 ב') בלחם הפנים שאם נפרסה ח' מהן פסולות משום חסר עיי"ש
 ואיך מיקרי חסר במה שנפרסה הלא לא נאבד מהלחם כלל רק
 שנתפרסה ולדין מ"מ לחם מיקרי. אך מלח"פ לק"מ דהתם א"כ
 חלות צעין בלחמם וכל חלה חשוי עשירי' ואם נפרס ח' מהם
 פסול מנ"ל חס' גרף שתי הפרוסות והחלות דליחשב פרוסה בשלמה
 הווי' שלשה עשר ואי לא גרף הווי' חסר משיעור חלה ומחייב
 השמים בחדא זה ח' חפשי' ולכן פסולות. אבל הא קאי' לי בלחמי
 חודה דתיני' שם (דף מו') דאם נפרס אחד מהן פסול מזה הטעם,
 * והתם אין שיעור חלות מעכב כדאיתא בגדה (דף ו') חלות אינן
 חלה למזה וא"כ יתקף שתי הפרוסות ולחם מיקרי מ"מ חלה מוכח
 מהבא דפרוסה לא נקרא לחם:

הי' שלם מיקרי ח"כ חסר בפריסתו ולא זה הלחם שבא לפנינו וה"י
 חס' בא לפנינו בשעה שרוצה לאכול לחם שלם והוא יפרסנו לפרוס
 חזו לחם משנה דכה"ג אינו מיקרי לחם דכבר חסר לחמו, ולהי
 שפיר כתב הרמ"א דלכתחלה יראה שיהא לו על סעודה שלישיית לחם
 אחד שלם ולא מהני חס' יפרוס לשנים כיון שבא לפנינו שלם חס'
 יפרוס לא מהני מידי דחסר מיקרי אבל חס' בא לפנינו פרוס מיקרי
 שפיר לחם ולמה זה הדבר דומה להא דאיתא בב"ב (ע"ח) מי שגנב
 ומכר חזק מא' מואה שבו לא מיקרי ומכרו כולו ותניא התם דהגונב
 את המקוטעות כו' חייב דמ"מ שור מקרי חלה שאם גנב כולו וחסר
 אבר אחד מומכירו לא מיקרי ומכרו כולו חלה דשם שור קאי' נמי
 אחסר רק חס' החסיר מומנו אז לא נקרא כולו, ה"כ שם לחם מיקרי
 גם פרוסה, אך חס' נפחת ממנו שהיה אז לא נקרא שם לחם
 ולא עוד חלה אפילו בא לפנינו פרוסה גדולה ח"א לבצע לשנים,
 דכבר חסר לחמו ודמי לגונב קוטעת בגל ח' ומכרו חזק מרגל
 השני דג"כ פטור ומש"ה שפיר כתבו התוס' בברכות שם דבשבת נכון
 להחמיר ולבדך קודם שיחטוף שלא יבצע קודם שחלה הברכה כיון
 דהלחם בא לפנינו שלם ואם יבצע קודם תו לא מקרי לחם וכמו
 שבארנו אבל מי שאין לו לחם שלם שפיר מצי' לבצוע על ב' פרוסות
 לקיים לחם משנה וזה ודאי המביא לפנינו יש לדקוק להביא שתי
 פרוסות ולא שיפרוס המבדך לעצמו. וכן כד דייקת בסעודת ח"ו ז"ל
 לא פרס הרב לפניו חלה מאשר מלא שתי פרוסות נכון לו ובכה"ג
 שפיר מיקרי לחם לקיים בהם לחם משנה, ועפ"י ינחא מה שמחיים
 המזה לפני ההגדה דוקא כדי יהא חלה לפניו לאכול בשלמות
 ובשפרוסה לא יקיים לחם משנה לכך מחיים לפני ההגדה וח"כ כשבא
 לאכול נמלא שהיא פרוסה ואפילו להרא"ש ז"ל דמלריך ג' מלות עכ"פ
 הלא יש כ"מ למי שאין לו חלה שתיים. ומפני זה מיקנו לחמות המזה
 תמיד קודם ההגדה:

ובני אבד נפתלי צבי יהודא ברלין.

סימן כב

ל"א הרב וכו' אב"ד דאנשיפאלי.

נ"ד אשר העיר מע"כ חביבי דעת השו"ע א"ח (סו' רס"א)
 ס"ד דאחר קבלת שבת אין מערבין ואין טומנין וא"כ חמור
 יותר מביה"ש כמו שכתב המג"א (ס"ק יב), וא"כ לכה"ג דס"ל
 דהלוקח גרות הוא קבלת שבת (הובא בשו"ע סו' רסג ס"ה) מוכרח
 לפרש הא דתנן ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מוליקין כו'
 ומערבין וטומנין את החמין היינו חס' לא הדליק את הנרות דלאחר
 הדלקה דהוא קבלת שבת חסור, וא"כ אולא קושי' הגמ' שם בשבת
 (דל"ד) דמתניתין מרישא חסופא קתני שג"ד לריך ארס לומר ע"ש עם
 חשיכה דוקא ע"ה הא ס"ח ס"ח ח"ו אין מערבין והא דקתני ס"ח ס"ח
 מערב ע"ש ולהך דינא דשו"ע ודאי ההכרח לערב מצע"י קודם
 הדלקה ומש"ה ברישא כיון דהמוליק לריך לערב מוקדם אבל בסופא
 מיירי קודם שהדליק להכי מותר לערב אף בספק חשיכה, באמת
 לכאורה קושי' חמורה היא, ומע"כ יישב לפי דברי בשאלחות (סו'
 קיב אות ה' ובסו' קסו) ובכ"מ בס"ד דיון קבלת שבת תליא בתוספת
 ולמ"ד שאין תוספת לשבת לא מהני קבלה והתוס' בר"ה (דף ד)
 הוכיחו ממעשה זו שאין תוספת לשבת וא"כ שרי לערב גם אחר
 הדלקה, ושפיר הקשה הגמרא מרישא חסופא דמדמינא ברישא לריך
 לומר עם חשיכה שיערבו ע"כ משום דח"כ אסור משום חשיכה,
 ולא משום הדלקה כאמור והדר תני דאף בס"ח ג"כ מותר לערב,
 וכסבור מע"כ להיות מסייעני לסבירא זו דקבלה תליא בדיון תוספת,
 אבל באמת זו הסבירא לאו מדידי הוא, חלה מהורת הרמב"ן, ובהע"ש
 (סו' קסו אות ב) הארכתי בזה והראיתי שיתד הוא שלא תמוט
 אע"ג שרמב"ן בעלמא מחא לה אמוחא, והכי נראה מהתוס' בציורבין
 (דף מא') בר"ה אי חס' דקבלת תענית מצע"י מהני אפילו אי
 ינחא שאין תוספת לתענית ע"ש מ"מ הסכמות גאון קדמאי דהא
 בזה תליא:

אולם צעיק הישוב שהעלה מע"כ אינו עולה לפי דברי בהע"ש
 (פ' בעלתוך) דהוכחתי שם דהך דינא דכה"ג והשאלות
 דס"ל

ומפרטים רשימה של ארבעים וארבעה "על חטא" כפי שנכתב במחזור התפילה. בשומעי אותם חשבתי לעצמי: האם הם מוציאים מפייהם חלילה דבר שאינו אמת?!

אלא - השיב הרב - גדולי עולם אלה לא חשבו רק על עצמם, אלא חשבו על כל כלל ישראל, שהרי "כל ישראל ערבים זה בזה", משום כך כאשר אמרו "סלח לנו מחל לנו כפר לנו" היה בדעתם על כלל ישראל! כן גם אנו - סיים הרב את תשובתו - עלינו לחשוב על הכלל! אמת זכינו ואנו יושבים בארץ ישראל ובני חורין אנחנו, אולם יהודים רבים מצויים בגלות, פזורים בארבע כנפות תבל. חלקם הגדול אינם מסבים כעת כבני חורין אל שלחן הסדר, כיון שאין להם מצות ויין, ואינם יודעים כיצד לערוך את הסדר. געצור רגע ונחשוב על כל אותם יהודים אלה ונבקש מאת בורא העולם: "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל!" "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין"!

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין

גם כיום - אמר הגאון רבי מאיר לייבוש מלבי"ם - מצויים אנו בגלות, אלא שבעוד גלות מצרים היתה בעבודת פרך בחומר ובלבנים, הגלות שבה אנו מצויים כיום הינה גלות של שפע ונוחות עד שפעמים רבות, לדאבון לב, אין היהודים מרגישים כלל שהם בגלות המר... משל למה הדבר דומה? לבן מלך שמרד באביו. כעס עליו המלך מאד והגלה אותו מן הארמון אל ארץ גזירה שם עבד הבן בבנין כאחד הפועלים הפשוטים.

בן המלך, שלא הורגל מעודו בעבודה, לא כל שכן בעבודת כפיים קשה כזו, מיהר ושלה לאביו אגרת ובה ביקש כי ימחל לו והבטיח נאמנה כי לא ישוב להכעיסו עוד.

נכמרו רחמי המלך על בנו, נתרצה לבקשתו והשיבו אל הארמון כבראשונה.

לימים שכח בן המלך את כל אשר אירע עמו ושב ומרד באביו.

כעס המלך על ו פרך.

כאשר ראה בן ו רחמי אביו ואח

הרעים לעולם!

כאשר קבל המי

מצוקתו ואם א

מעבודה קשה א

בטוב ובנועמים.

אגרת ויבקש זא

וכל בקשותיו הו

כן הוא גם הנכ

הכבידו עליהם

צעקו בני ישרא

אולם לאחר שש

משום כך הגלה

בני ישראל וחיי

אם גם אז צועי

עם ה' ואת או

לשוב מן הגלות

לכן - סיים המי

דישראל! "השת

חלוקת קליות ואג

מנהג נוהגים ב

"מה נשתנה".

מקורו הטהור ע

ע"ב) שם נאמר:

ואחד נשים ואח

כעס המלך על בנו וגם הפעם הגלהו אל אותה מדינה ואל אותה עבודת
פרך.

כאשר ראה בן המלך כי כלתה אליו הרעה כתב אגרת בשנית וביקש את
רחמי אביו ואת מחילתו, והפעם - כך הבטיח - לא יחזור על מעשיו
הרעים לעולם!

כאשר קבל המלך את האגרת חשב בלבו: הן בני כותב כך רק מפני
מצוקתו ואם אמחל לו ישוב ויחטא נגדי. זאת אעשה, אשחרר אותו
מעבודה קשה אולם אל הארמון לא אשיב אותו אלא אפרנס אותו שם
בטוב ובנעימים. והיה אם באמת הוא מבקש לשוב אל ביתי ישלח לי
אגרת ויבקש זאת, ואם לא ישלח - סימן כי אין הוא מסוד אלי כלל
וכל בקשותיו הם רק מחמת דחקו וצערו בעבודה הקשה...

כן הוא גם הנמשל - אמר המלבי"ם - כאשר היו בני ישראל במצרים
הכבידו עליהם המצרים את עולם בעבודת פרך ובשעבוד נורא, על כן
צעקו בני ישראל אל ה', וה' מיהר להושיע אותם והוציא אותם ממצרים.
אולם לאחר ששבו אל ארץ ישראל חזרו בני ישראל לסורם ויחטאו כנגדו,
משום כך הגלה אותם הקדוש ברוך הוא אל בין האומות שם יושבים
בני ישראל וחיים בטוב ובנעימים.

אם גם אז צועקים הם אל ה' ומבקשים לשוב - סימן מובהק כי לבם
עם ה' ואת אהבתו הם מבקשים כל הימים, אולם אם אין מבקשים
לשוב מן הגלות - סימן ברור כי רק חיי רווחה הם חפצים.

לכן - סיים המלבי"ם - אנו אומרים: "השתא הכא לשנה הבאה בארעא
דישראל!" "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין!"

חלוקת קליות ואגוזים

מנהג נוהגים בליל הסדר לחלק לילדים אגוזים כדי שלא יישנו וישאלו
"מה נשתנה".

מקורו הטהור של מנהג זה הוא בדברי הגמרא במסכת פסחים (דף קח
ע"ב) שם נאמר: תנו רבנן הכל חייבין בארבעה כוסות הללו אחד אנשים
ואחד נשים ואחד תינוקות. אמר רבי יהודה: וכי מה תועלת יש לתינוקות

כפי שנכתב במחזור
יצאים מפייהם חלילה

רק על עצמם, אלא
זה בזה", משום כך
תם על כלל ישראל!
שוב על הכלל! אמת
אולם יהודים רבים
הגדול אינם מסבים
ית ויין, ואינם יודעים
אותם יהודים אלה
זה בארעא דישראל!

מצויים אנו בגלות,
מר ובלבנים, הגלות
עד שפעמים רבות,
המר...

נס עליו המלך מאד
בגין כאחד הפועלים

בעבודת כפיים קשה
והבטיח נאמנה כי

חשיבו אל הארמון

ומרד באביו.

כלנו מסובין, וזה יורה על היותנו בני חורין האוכלים בהסיבה בכבוד גדול. ולפי שעל פי שנים עדים יקום דבר, הביא על העבדות שני העדים, ועל החירות שנים האחרים.

מה נשתנה גלותנו זה מכל הגלויות

מה נשתנה

כתב בספר "עוללות אפרים" עמד השואל לשאול מה נשתנה גלות הרביעי מכל הגלויות. הן מצד אריכות הן מצד שאין קצו נודע. והגלות נמשל ללילה כמו שנאמר "שומר מה מלילה" וגו', עד שבא המתרחץ לומר שארבע מדות אלו הן סיבות לאריכות הגלות האחרון:

הסיבה הראשונה היא - העדר השלום. על זה אמר "שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה", כי שאור וחמץ רמז לגאווה ומחלוקות שמפני הרכבת החימוץ מתנשא העיסה, וכן מפני היצה"ר יתנשא האדם בגאווה ומחלוקת. ומצה שאין בה שום תוספות רק אחדות פשוטה, רומזת על השלום והאחדות. ובכל הלילות פעמים היתה מחלוקת, ופעמים שלום שרר בהם, אמנם "הלילה הזה כלו מצה" היינו בכל המקומות אין מקום פנוי ממחלוקת עד שצדיקים כולם זירזו ולימוד מוסר מהמצה, לעשות שלום ביניהם. (ובאמת לפי הרמז צריך לומר כלו חמץ, אך מפני קדושת הג המצות וכבוד ישראל אמר בעל ההגדה בלשון חכמה כולו מצה).

הסיבה השנייה היא - הממון. זה שאמר "שבכל הלילות אנו אוכלין שאור ירקות", היינו שאינם להוטים אחר הממון ומסתפקים במיני ירקות, (כמו שמצינו שרב אדא בר מתנא היה הולך ללמוד תורה היתה אשתו שואלת איזה אוכל אתן לילדים? היה אומר לה יש ירקות באגם). אמנם "הלילה הזה כולו מרור" רמז לאסיפת הממון והמוטרות, הממורר חיי בעליו, ומוסיף להם דאגה יום יום.

הסיבה השלישית היא - התאוות. זה שאמר "שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת", כי הטיבול במשקה הוא רמז לבעלי התאוה,

הרקת
הרקת
הרקת

תחסר, היינו
גיאות, וזה "

מסופר כ

שכל כך הרו

אמר להב

אומרים אנו

כי עשינו בר

רעות ולמחז

ולהתחבר ע

האחרון "הנו

- "זכרו תור

כי דרכם של בעלי תאוה, כדי שיהיו תאבים אל האכילה הגסה היו מטבילים מאכלם במשקה, "הלילה הזה שתי פעמים" כי חסרה לנו מדת ההסתפקות ומתאוים למותרות.

הסיבה הרביעית היא - הגאווה. זה שאמר "שבכל הלילות וכו' הלילה הזה כלנו מסובין", פירוש הסיבה היא סימן לחרות וגאווה, ובגלות זה כל איש מישראל יושב כשררה ומיסב בהיכלו ומרגיש עצמו בגאווה ובשררות לב. ומפני סיבות אלה ארכו לנו הימים בגלות המר, יותר מבגליות הקודמות וזהו סיבת העיכוב לעלות בהר ה', לכך נאמר: "מי יעלה בהר ה' נקי כפים" - היינו מן הגזל של ממון. "ובר לבב" - מן התאוה, [כי הלב חומד], "אשר לא נשא לשוא נפשו" - היינו הגאווה. "ולא נשבע למרמה" - מאנשי מדון ומריבה [על דרך שנאמר "מרמה בלב חורשי רע וליועצי שלום שמחה"], ואם נזהר בכל אלה נזכה לגאולה הנצחית.

וכן פירש בהגדת "בית אפרים": הגלות מכונה בשם "לילה" כמאמר הכתוב "שומר מה מלילה" וגו' לכן שואל מדוע נשתנה גלות זה מכל הגלויות, במצרים היו רד"ו שנה, בבבל ע' שנה, ומדוע נתארך גלות זה כל כך?

ומשיב מפני ד' דברים: שבכל הלילות היה בנו המדה של אחדות, היו אוכלים ושותים ביחד כאיש אחד בלבד אחד, ואם היה אחד תומץ וגוזל מחבירו דבר (מלשון אשרו חמוץ), מצה, היינו היה מריב אתו עד שמשיב את הגזילה. לכן ע"י האחדות נאמר "חבור עצבים אפרים הנח לו". אבל עכשיו הלילה הזה כולו מצה כל העולם מריבים זה עם זה. נוסף לזה הממון, שבכל הלילות היו מסתפקים במיעוט ואוכלים שאר ירקות, לכן היה די להם מעט עבודה, וכל שאר היום היו עוסקים בתורת ה'. אבל הלילה הזה "כולו" כל אחד אומר כולה שלי, כל מה שנברא בעולם לא היה רק בשבילי. לכן הלילה הזה כולו מרור - מרר את חייו בעוה"ז כל היום והלילה ואין לו, ובטן רשעים

הלילה הזה

כתב בס

זכר לשעבוד

את הכרפס

בלשון מתוק

בחרוסת הדו

הטיט הרמוז

ועל דרך

בטובה, אל

יקח מטבול

ובצער, אל

המרור המר,

On all nights we eat *hametz* or *matzah*, and on this night only *matzah*!
 On all nights we eat any kind of vegetables, and on this night *maror*!
 On all nights we need not dip even once, on this night we do so twice!
 On all nights we eat sitting upright or reclining, and on this night we all recline!

The seder plate is restored to its place and the matzot are uncovered.

We were slaves to Pharaoh in Egypt (Deut. 6, 21), and the Lord, our God, took us out from there with a strong hand and with an outstretched arm (Deut. 26, 8). If the Holy One, blessed be He, had not taken our fathers out of Egypt, then we, our children and our children's children would have remained enslaved to Pharaoh in Egypt. Even if all of us were wise, all of us understanding, all of us knowing the Torah, it is

— neither in the Haggadah nor, indeed, in the entire Bible. It remained for Egyptologists to identify him — and they are not all of one mind about the name of this infamous tyrant, whether one or another of the Rameses or some other ancient despot. Considering his important role in the narrative, one wonders why his title is always used, but his name — never.

I heard an interesting answer: Had his name been provided by the Torah, historians and psychologists and novelists would have speculated about him, especially his childhood, suggesting probable reasons for his atrocious behavior. He was weaned too early — or too late; he had a harsh father and thus Oedipal feelings, or his mother was overprotective. Some of these speculations may be true, most probably not so. But for the Torah, that is irrelevant. The point of the Bible's (and the Haggadah's) silence about his background is surely to avoid his escaping responsibility for his behavior. No matter what his upbringing, we ought judge a person, especially a leader, by his or her actions, and insist upon accountability. By providing a name and thus an identity, we open the door to excuses and thence to the erosion of personal responsibility.

The explanations of the causes of a person's behavior may be of legitimate concern to a therapist treating a moral-political monster, but to the masses of his victims that is of no consequence whatsoever. The Pharaoh of the Book of Exodus was a genocide and no one should provide for him or for his historical genocidal descendants any hint of an excuse. Hence, "Pharaoh" — and no personal name, because, ultimately, that is irrelevant.

כלו מצה:
 כלו מצה:
 כלו מצה:

שפכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה (פלו) מרור:
 שפכל הלילות אין אנו מטבילין אפלו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים:
 שפכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין, הלילה הזה קלנו מסבין:

מחזירים את הקערה למקומה ומגלים את המצות:

עבדים היינו לפרעה במצרים (דברים ו' כ"א). ויוציאנו יי אלהינו משם, ביד חזקה ובזרוע נמויה (דברים כ"ו ח'). ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים.

of a storm shaking his fist angrily but vainly at the howling rains. Rather, we are like one who, having survived the winds, foregoes the dramatics of raging self-pity and sets about quietly but resolutely rebuilding his home, making it stronger than ever, and learning to appreciate what gifts God has given him. When we do that we temper the bitter with the sweet, and we can survive to enjoy again the bliss of God's goodness. Then we can ultimately learn even to make a *berakhah* over *maror*, extracting blessing out of bitterness.

Indeed, the beauty of the Seder lies not only in its teaching of the bitter-sweet quality of life and the meaningfulness of suffering, but the further fact that evil itself is a source from which the good can be fashioned! Out of the very fiber of anguish we can weave the fabric of joy. From the evil can come the good. A child is sick, and as a result his parents often draw closer to each other and to him than ever before. From the bitterness comes the sweet. A family loses its fortune and they suddenly must learn, and do learn, to subsist on inner resources of maturity and wisdom that they never knew they possessed. Creative and noble ends can be fashioned out of the very stuff of suffering. Such is our destiny in this world. It is a lot that *benei horin*, free men, must accept heroically.

עבדים היינו לפרעה במצרים The sovereignty of Egypt is never mentioned by name

מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בְּבֵנֵי בְּרַק, וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה: הָרִי אֲנִי כִּכְּן שְׁבַעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלַּיְלוֹת, עַד שֶׁדַּרְשָׁה בֶּן זֹזְמָא, שֶׁנֶּאמַר: לִמְעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ יְמֵי חַיֶּיךָ - הַיָּמִים, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ - הַלַּיְלוֹת. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: יְמֵי חַיֶּיךָ - הָעוֹלָם הַזֶּה, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ - לְהִבְיֵא לִימֹת הַמְּשִׁיחַ.

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם - בְּרוּךְ הוּא

בְּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל - בְּרוּךְ הוּא

"שֶׁהָיוּ מְסוּבִין בְּבֵנֵי בְּרַק"

איזכורו של מרד בר כוכבא

בסיפור זה על החכמים שהיו מסובים בבני ברק, משתמש בעל ההגדה כדי להוכיח ולהמחיש את מה שנאמר קודם, "אפילו כולנו חכמים וכו' מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים", ואם ענקי הרוח האלה ישבו לספר ביציאת מצרים, ודאי שאיש לא פטור מלעסוק בכך, והעובדה שהם המשיכו כל הלילה מוכיחה שייכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". אולם שאלות רבות נשאלו על המעשה: נראה מוזר שתלמידים יבואו להפסיק את רבותיהם בחוסר דרך-דרך, גם תמוה מדוע הם עצמם לא היו מסובים עם רבותיהם. ושאלה נוספת: בבני ברק התגורר רבי עקיבא, שהיה תלמידם

של רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי טרפון, ואם כן מדוע רבותיו - ובהם רבי אליעזר שגר בלוד, ורבי יהושע בן חנניה מפקיעין - באו לסדר הפסח דווקא אצל הצעיר שבחבורה? יתירה מכך: רבי אליעזר בן הורקנוס אומר בעצמו: **משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מביתן ברגל, דכתיב ושמחת אתה וביתך** (סוכה כו) וכי זו הדוגמה האישית שהוא נותן? יש מקום להשערה, שהמעשה המופיע כאן מתרחש על רקע היסטורי, בזמן ההכנות למרד בר כוכבא. היה זה בתקופה של גזירות-שמד שגזר אנדריאנוס נגד ברית מילה, לימוד התורה והנחת תפילין. היה זה זורם של עשרה הרוגי מלכות, ורבי עקיבא עצמו וגדולי ישראל נוספים הומתו בייסורים קשים. הבינו אז חכמי ישראל כי אין ברירה אלא לצאת למלחמה, מלחמת שמעון בר כוכבא, שרבו רבי עקיבא קרא עליו את

דברי שלי, הצעיר לימים...
כך אמר המלבי"ם עם קבלת הכהונה הראשונה שלו, כשהוא
רומז כמובן שיש להביט אל החוכמה ולא אל הגיל...

"שתיאמר יציאת מצרים בלילות"

עול מלכות שמים

הוויכוח בין רבי אלעזר בן עזריה לבין החכמים, אם מזכירים
יציאת מצרים בלילות, היה למעשה ויכוח האם בקריאת שמע
בכל ערב יש גם לקרוא את הפרשה השלישית של קריאת
שמע, היא פרשת ציצית. קוראים לפרשה הזאת "יציאת
מצרים" כי הפסוק המסיים את הקטע, הוא: "אני ה' אלוהיכם
אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" וכו'. חכמים אמרו, אין
לקרוא את זה בערבית כי מצוות ציצית שהיא עיקרו של
הקטע נוהגת ביום ולא בלילה, שכן נאמר בציצית "וראיתם
אותו", ולילה איננו זמן ראייה. בא רבי אלעזר בן עזריה וטען:
אבל מוזכרת פה, בסוף, יציאת מצרים, והיא נוהגת גם בלילות,
וכפי שדורש בן זומא מן הכתוב "למען תזכור את יום צאתך
מארץ מצרים כל ימי חיך", המלה כל באה לרבות, להכליל.
אנחנו פוסקים הלכה כרבי אלעזר בן עזריה, וגם בתפילת
ערבית מדי ערב בערב אנו קוראים את קריאת שמע בשלמותה
על כל שלוש הפרשיות שלה, כולל פרשת ציצית המסתיימת
באיזכור יציאת מצרים.

ואם כן, תשאלו שוב את השאלה, אם זוהי מצווה להזכיר
מדי יום ומדי לילה, מדוע אין מברכים עליה ברכה מיוחדת,
"לספר - או להזכיר - יציאת מצרים"?

נוסף לתשובות שענינו לעיל, ישנה תשובה נוספת ואותה
אומרים חלק מן המפרשים והפוסקים, שאומרים כך: כאן
נוכרת יציאת מצרים רק כבדרך אגב. היא צמודה למצוות
קריאת שמע, ועל קריאת שמע יש כבר ברכות לפניה ולאחריה.

נשאלת השאלה, מדוע באמת נוכרת יציאת מצרים פה רק
כבדרך אגב? התשובה היא ברורה: כל המטרה של יציאת
מצרים, כתובה פה בפירוש בסיום פרשת ציצית: "אני ה'
אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם
לאלוהים", המטרה היא "להיות לכם לאלוהים", וזוהי למעשה
המטרה של קריאת שמע. "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד"
- לפי התלמוד במסכת ראש השנה, בפסוק הזה אפשר לקיים
את ה"מלכויות", התפילה שבה אנחנו ממליכים את הקדוש
ברוך הוא עלינו למלך. היו גם דורשי רשומות שאמרו, שהמלה
"שמע" היא ראשי תיבות של שלושה דברים: "שמע" - שאו
מרום עיניכם, "שמע" - שחרית מנחה וערבית, וקבלו עליכם
"שמע" - עול מלכות שמים (ראשי תיבות בסדר הפוך).

וזה מתאים בדיוק לדברי השפת אמת, שמדגיש, שכל המצווה
של סיפור יציאת מצרים, על-פי התורה, מטרתה: "למען תספר
באוזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים... וידעתם
כי אני ה'" (שמות י, ב) - כל הסיפור הוא כדי להגיע לידעת
הבורא ולקבלת עול מלכותו עלינו וממילא גם עול מצוותיו.

הפסוק "דרך כוכב מיעקב" ושינה את שמו מבר כוזיבא לבר
כוכבא. התלמידים היו מוכנים למסירות-נפש, אבל רבי עקיבא
לא רצה להיות היחידי בהחלטה זו, וביקש להיות מייצגם של
כל גדולי הדור שיתנו את הגיבוי הרוחני והצידיק ההלכתי
להכרזת המלחמה.

השתמש אם כן רבי עקיבא בליל-הסדר כמנוף להגברת תחושת
החירות. הוא הזעיק אליו את רבותיו וגדולי ישראל באמתלה
של ליל-הסדר, ולאחר שגמרו את ההגדה הם עסקו בשאלה
הגורלית הזו: האם לצאת למלחמה אם לאו. התלמידים היו
במקום אחר, אולי בבסיס המחותרת, מתכוננים לקבלת "אור-
ירוק". התר - ואולי אף צינוי - להילחם.

הגיעו אם כן באופן יוצא מן הכלל גדולי הדור לאותו ליל-
סדר היסטורי, ודנו בשאלה הגורלית במשך כל הלילה. רבי
עקיבא סבר כנראה לחיוב, ואולי היו מן החכמים שהיססו,
עד שבאו תלמידיהם, לא להפסיק אותם אלא לחזק אותם,
ואמרו להם: "רבותינו, כבר הגיע זמן קריאת שמע" - קריאת
שמע היא ביטוי למסירות-נפש, שהרי נאמר בה: "ואהבת...
בכל נפשך" (ורבי עקיבא עצמו דורש את הפסוק הזה, "בכל
נפשך - אפילו נוטל את נפשך", ברכות סא), "של שחרית" -
השחרר מסמל את הגאולה המאירה לאחר חשכת הגלות. אמרו
אפוא התלמידים: אם אתם רבותינו עודכם מתלבטים
וחוששים לגורלנו - הרי אנו כבר מוכנים למסירות-נפש כדי
להביא את הגאולה הרוחנית הנכספת.

"הרי אני כבן שבעים שנה"

מכל מלמדי השכלתי

אחד מגדולי פרשני התורה בדורות האחרונים, המלבי"ם,
נבחר לכהונת הרבנות הראשונה שלו בגיל צעיר ביותר, והיו
שעירערו על כך.

ציטט בפניהם המלבי"ם את הקטע שלפנינו (המופיע במשנה
במסכת ברכות), והקשה: מדוע משתמש רבי אלעזר בן עזריה
בסגנון הנדיר והיוצא-דופן, "לא זכיתי! ועוד, וכי רבי אלעזר
בן עזריה שהיה ראש הישיבה ומגדולי חכמי ישראל, לא ידע
לדרוש את דרשתו של בן זומא? ומהו הקשר לעובדה שהוא
פותח בה, "הרי אני כבן שבעים שנה"?

אולם התשובה נעוצה במלה "בנך". מסופר בגמרא שכאשר
מינו את רבי אלעזר בן עזריה לנשיאות, הוא היה רק בן שמונה-
עשרה, ותהה אם לקבל את התפקיד עקב גילו הצעיר, אולם
אז צמח שיער לבן בזקנו והיה נראה כבן שבעים שנה.

אמר אפוא רבי אלעזר בן עזריה: ידעתי תמיד את הזרשה
הזו, אולם "לא זכיתי" שישמעו לדברי כיוון שאני צעיר, רק
"כבן שבעים" ולא בן שבעים ממש. "עד שדרשה בן זומא" -
כוונתו לדרשתו המפורסמת של בן זומא במסכת אבות ז, א,
"בן זומא אומר: איזהו חכם? הלומד מכל אדם, שנאמר
מכל מלמדי השכלתי" - וכשבן זומא דרש את הדרשה הזו,
ועליה לא היה חולק, או אז ניאותו החכמים לשמוע גם את

אמר רבי אלעזר בן-עזריה, הרי אני כבן שבועים שנה,

כט

ילקוט לקח טוב / הגדה של פסח

ח טוב / הגדה של פסח

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר: למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך, הימים. כל ימי

י אלעזר בן- שהיו מסבין יים כל אותו רבותינו הגיע ז:

לקח טוב

כל ימי חייך

גודל ערכה וחשיבותה של זכירת יציאת מצרים

רה ובעבודת ה' שזכינו

(דת "מעינה של תורה")

ינה

ימתינהו לכולהו שבחי ית הגאולה", שבחים אר: כל המרבה הרי זה

איר חשכת הגלות. בכל לל, ולאמונה בבשורת

ן: "ואיה כל נפלאותיו ים ו). ומביא רש"י שם הקרני אבי את ההלל דעון היה אדוק ביותר י להקריב קרבן מהודר ח, גרם לגדעון - אשר אמונה עד כדי מסירות זה על ידי אנשי העיר. ן הנס מופיע כי אם על

יתח כל הנסים בכל דור

החיוב לזכור את יציאת מצרים בכל יום מהווה, לדעת הגרש"ז מקלם זצ"ל בספרו "חכמה ומוסר" (חלק ב, ס"י קכה), אמת מידה לגודל חיוניותו וחשיבותו של ענין זה. הנה כאשר אנו מתבוננים בסובב אותנו בעולמנו, אנו מבחינים בשני סוגי דברים שיש להם יקר וחשיבות. כסף וזהב, למשל, שייכים לסוג האחד, ולחם ומים - לסוג השני. כל נער יודע שמחיר הכסף והזהב, גדול לאין ערוך ממחיר הלחם והמים. אך האדם הנבון מבין שמחיר זה נובע מהיות הדברים האלה יקרי המציאות, ולא בגלל חשיבותם העצמית. חשיבות עצמית יש רק לדברים שאי אפשר לחיות בלעדיהם, ובכלל אלה נכללים הלחם והמים.

המבחן לחשיבותם האמיתית של הדברים הוא כאשר אדם נדרש לשלם עבורם מחיר מופרז. אם יידרש עבור יין, הנחשב למשקה חשוב מאד, מחיר השווה למחצית רכושו של אדם, לא ימצא לו קונה. אפילו הרגיל בשתיית יין לא ישלם מחיר גבוה כל כך עבור המשקה האהוב עליו. מדוע? הואיל ואפשר לחיות גם בלעדיו. אולם אם ירעב אדם ללחם או יצמא למים, הוא יתן עבורם אפילו את כל רכושו. כי ללא לחם ומים אי אפשר לחיות. מחירים הנמוך של לחם ומים נותן אמנם מקום לטעות ולחשוב כי אינם חשובים. אך האמת היא שאדרבה היא הנותנת - המחיר הנמוך נובע משכיחותם הרבה, ושכיחות זו הינה אות לחשיבות. כי כל מה שהאדם נזקק לו יותר ואינו יכול לחתקיים בלעדיו, בראו הקב"ה בריבוי גדול, לנו לחם ומים מצויים בשפע. הוא הדין לגבי אויר אשר אי אפשר לחיות בלעדיו אפילו רגע קט - מצוי הוא בכל מקום. הכלל הוא, אם כן - כל מה שמצוי יותר הינו בעל חשיבות עצמית גדולה יותר.

עתה נבוא לעניננו. נצטוונו להזכיר את יציאת מצרים פעמיים בכל יום. יציאת מצרים היא גם אחת משש המצוות התמידיות (וכל זה בנוסף למצוות הרבות שמיסודן הן זכר ליציאת מצרים). שכיחותו הגדולה של ענין יציאת מצרים מורה כי יש לו חשיבות עצמית ואי אפשר לחיות בלעדיו! אין זאת אלא משום שהתבוננות ביציאת מצרים מביאה את האדם להכרה שה' יתברך הוא המשגיח ומושל בעולם!

כל ימי
ז. כל ימי
אומרים:
כל ימי
המשיח:

אמר לו: צא החוצה

"(מלאכי ג), ויסוד זה
זשיעבוד לאין שיעור
גאולה העתידה, ועל
שנהיה מוכנים בכל
אלו ומי אשר ישאר
שב ה' וישמע ויכתב

רבי יוסף זונדל מסלנט

גאולה עיקר ויציאת
מכא שלא היתה לו
לבריאותו ולאיתנו
תאורה ואין לו במה
ס שהיה חייב ליתן
זובל לימים נתעשר
הלך לביתו ונתן לו
ל' דע אדוני הרופא,
ל' אך עתה שוכיתי
ה לעושר ונחת רוח

- הניסים של יציאת
ת מלך, ולכך תיקנו
לשון חיוב כי הוא
צער, אמנם כשנוכה
ל כל הניסים שפעל
קרבו לעבודתו ית"ש
י' במסכת ברכות (ג'
האחרונה נכיר יותר

ברוך המקום,
ברוך הוא.
ברוך שנתן תורה לעמו ישראל,
ברוך הוא.

פנגד ארבעה בנים דברה תורה:

אחד חכם,
ואחד רשע,
ואחד תם,

ואחד שאינו יודע לשאול:

אחד חכם ואחד רשע
בנסת ישראל רוצה לקבל
על עצמה את עול המצוות
שציוה הקב"ה, ואילו הוא,
הקב"ה, משתוקק למצוות
שישראל מחדשים, כמו
שדרשו חז"ל: "כי טובים
דודיך מיין - חביבין דברי
סופרים יותר מיינה של
תורה". גם בפרק ז' נאמר:
"חדשים גם ישנים דודי
צפנתי לך", כנסת ישראל
מתפארת ומשתבחת באותן
המצוות שישראל הידשו
מכח אהבת השם יתברך
היוקדת בליבם.
והנה, ארבעת הכוונות
שאנו שותים בליל הסדר,
המכוונות כנגד ארבע
לשונות של גאולה, לא

הקב"ה ציוה לשתותם, אלא כלל ישראל מכח אהבת ה' שבקרבנו, חידשנו לעשות זכר ללשונות של
גאולה. ברומה לך, לא הקב"ה אסר עלינו להפטיר אחר הפסח אפיקומן, אלא אנחנו קיבלנו עלינו
זאת לתוספת, כדי שיהיה טעם מצה ויין בפנינו וכדי שישארו בזכרונו. כך גם רוב דיבורי וסיפורי
לילה זה, כולם מתחדשים בכל דור ודור מכח תוספת דעת ורצון לעשות רצון ה'. גם תחילת דבר
ה' לאברהם אבינו היתה בשביל שחידש מעצמו מעשים לאהבת השם יתברך, כמו שאמר הפסוק
(בראשית יב, יט): "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' - לעשות
משמרת למשמרת".

לאור כל זאת יתכן, ששני הבנים לשאלה אחת ולדבר אחד נתכוונו: שניהם שואלים על אותם
מעשים שנראים כאילו אין הם מאת ה', ומשום כך למותר ייתשבו בעיניהם. אלא שהחכם, בהיותו
גם צדיק, הרי הוא בוחר לשון ערומים ושואל: "מה העדות והחוקים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם",
כלומר: מבקש אני לדעת מה הם הדברים שאותם ציוה ה', אותן חפץ אני לשמור. ואף אתה תשיב
ותאמר לו: בני היקר, הכל מאת ה' מן השמים, ובכל מחויבים אנו כאחד, ובהלכות הפסח
המפורשים בתורה, כך גם דין זה של "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", וכשם שמי שאינו עושה
פסח חייב כרת, כך העובר על "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", ומבטל את מנהגן של ישראל
מחמת אפיקורסות, הרי הוא נבדל מתוך הקהל ונכרת מקרב ישראל. הרשע, לעומת זאת, שואל את
אותה שאלה - אבל לא בחכמה, אלא בחוצפה, ואומר: "מה העבודה הזאת לכם" הוא כלל אינו
שואל, אלא מתריס ואומר: איזו תועלת יש במה שחידשתם עבודה חדשה, ואינכם מסתפקים
במצוות שציוה אתכם ה' לשם מה כל התוספות הללו? נאכל כזית מצה ונלך לדרכנו! והתשובה
כלפיו היא: "בעבור זה", כלומר: בזכות המצוות, הסייגים והחומרות שהוספת וחדשתני, "עשה ה'
לי", הן היו הזכות לגאולה, ומשום כך, אילו היית אתה שם - לא היית נגאל!

18

יכול מראש חדש. תלמוד לומר ביום ההוא.
 אי ביום ההוא יכול מבעוד יום. תלמוד לומר
 בעבור זה. בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש
 מצה ומרור מנחים לפניך:

יכול מראש חדש. We are told that the obligation to relate the story of the Exodus only begins after the matzah and the maror are placed before you. This teaches us the importance of sense experience in having symbols that we can see and touch in front of us. In order to make an impact on someone we wish to influence we must show him living symbols. These symbols will serve to arouse his interest and help him appreciate what he is being taught orally. Rav Chayim Brisker is recorded as saying that if a prophet comes to a person and promises him that help and salvation are forthcoming, and the person believes the prophet with full *emunah*, he is still not yet required to offer thanksgiving and *shirah* — songs of praise to Hashem, until the actual miracle has transpired. He bases his opinion on the *pasuk* which says: "Though I have perfect faith in You and my heart rejoices, yet will I sing praises to Hashem only after the miracle becomes a reality". *Shirah* can only be said on something tangible. Thus, on this night of Pesach, when we are to offer songs of praise for the loving-kindness which was shown to our forefathers and to us, we need something tangible in front of us — the living symbols of freedom and slavery — matzah and maror. In this way can we expect to have the greatest impact on the child. The matzah and the maror placed before him bridge the gap between the story of yesterday and the reality of what is happening today.

יכול מבעוד יום. One might think, says the Ba'al Haggadah, that we begin to relate the story of the Exodus while it is still day. But why should we think that the Torah required

"כאן המקום! עכשו אתה צולל, ואינך חוזר בלא צדפות פנינה! איני רוצה לשמע תרוצים!"

משך בכתפיו, מלא ראותיו אור, וצלל.

ישבה בדוגית וקופה ונקשה, מחכה לשובו. ועודה מחכה...

שהרי אמת דבר, לא כל אדם הוא אמן צלילה... ואם יצלל מבלי דעת, לא אוצר יעלה עמו, אלא את חייו יקפד!

כך יעלה בגורלו של האדם שיכנס בחקירות עמקות מבלי שיהא אמן בהן, מבלי שתקדם לו יראתם, טהר לבם וחסן אמונתם של רבותינו, שנכנסו בשלום ויצאו בשלום כשאוצרות פז בידם!

(שם עולם, נפוצות ישראל פרק ה' בהג"ה)

סח הגרא"א קוסובסקי וצ"ל, רבה של יאנובה, מתלמידי החפץ חיים וצ"ל: החפץ חיים היה גדול המאמינים בדורנו. האמונה היתה אצלו כה מוקשית, עד שקשה היה לו לשמע שמביאים לה ראיות והוכחות.

הפאמיו אינו זקוק להוכחות

ואמר: אב מושיב את בנו הקט על זרועו, מחבקו ומנשקו, מפנקו ומעטיר עליו רב טובה. יבוא אדם וישאל את הפעוט: "מי נושא אותך על ידיו?" ויענה: "אביו". יטען בפניו הלה: "לא, אביך הוא אדם פלוני!" מה ישיב הילד? יצביע באצבעו הקטנטנת על אביו ויאמר: "הלא זה אביו!" אין הוא זקוק לראיות כל שהן, די לו להראות באצבע: זה אביו! או אז חש הבן אהבה עזה לאביו, והאב חש אהבה-עזה לבנו.

אבל אם אין הבן מכיר את אביו, ותוהה מי מן השנים הוא אביו, ויש להביא לו ראיות מי הוא אביו - אזי גם אם ישתכנע שזה אביו, לא תשרר ביניהם אהבה עזה...

(שיחות החפץ חיים, ח"ב עמ' י"ח)

קרבתו המקום לעבודתו

בים סבורים שעקר משימתו של היהודי היא להמנע מעברות: הנשמה שנתנה בו טהורה היתה, יש לו להשיג שלא לטמאה בעוונות ולהשיבה טהורה כשהיתה. ודאי שהעברות מטמאות ומעוותות וענשן רע ומר, אך יש לנו לדעת שלא לשם כך נשלחנו לעולם, לא באנו לכאן כדי לחבק

לא די להמנע מעברות, יש להקבות מצוות

העם: פה-א אבותיכם

ידים ולהמנע מו
ויעודנו: "ועכשו

ואמר החפץ

עליו הגלגל, לא

המצוה "כי ימו

הלוח לו חמש

כעבר שנה פנה

חזרה את כספו

ממנה את חפיו

"רואה אתה, א

ההלואה במלוא

מוכן להחזרה פ

השתאה המל

כדי שתגנו או

אך רק לאחר שו

ותתעשר על ידו

וזה פרוש הו

- האדם "אשר

ברה וטהורה, וי

כך נתנה לו, פ

"אשר לא נשא

בעולם להרבות

לעבודתו!"

בעבר הנהר

וזהר הקדוש

ונשגבת, וזה לו

20

הַעַם: פֹּה־אָמַר יי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַנְּהַר יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֵּרַח אָבִי אַבְרָהָם וְאָבִי נַחֲוֹר,

פְּנִינָה! אֵינִי

יָדִים וְלֹהֲמַנֵּעַ מַעֲוֹן, אֲלֵא כְּדֵי לְהַרְבוֹת בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת. זֶה עָקַר תַּפְקִידֵנוּ וַיַּעֲדֵנוּ: "וְעַכְשָׁו קָרְבָנוּ הַמָּקוֹם לְעַבֹדְתוֹ!"

ה...

וְאָמַר הַחֲפֵץ חַיִּים זצ"ל, מִשָּׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֵה, לְסוֹחַר אָמִיד שֶׁנִּהְפֵּךְ עָלָיו הַגִּלְגַּל, לֹא עָלִינוּ, וְיָרַד מִנְכַסָּיו. רַחֵם עָלָיו עֲשִׂיר מִפְּלֵג וְקִים בּוֹ אֵת הַמִּצְוָה "כִּי יִמּוֹךְ אֶחִיד וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ, וְהַחֲזַקְתָּ בּוֹ" (ויקרא כ"ה, ל"ה). הַלֹּחֶה לוֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַבְלִים, הוֹן רַב, שִׁיסָחַר בָּהֶם וַיִּשְׁקֵם אֵת מִסְחָרוֹ. כְּעֵבֶר שָׁנָה פָּנָה הַמְלוּחָה אֶל הַסוֹחַר לְהַזְכִּיר אֵת הַחֹב, וְלִשְׁמַע מִתִּי יִקְבַּל חֲזָרָה אֵת כֶּסֶפוֹ. "אִפְלוֹ עָמָה", עָנָה הַסוֹחַר. פָּתַח אֵת הַמַּגָּרָה וְהוֹצִיא מִמֶּנָּה אֵת חֲפִיסַת הַשְּׁטָרוֹת - מִמֶּשׁ כְּפִי שֶׁקְּבָלָן, אוֹתָן שְׁטָרוֹת מִמֶּשׁ! "רוֹאֵה אֶתָּה, אָדָם נֶאֱמָן אֵינִי", הִתְפָּאֵר בְּפָנָיו הַמְלוּחָה, "אֵינִי מַחְזִיר אֵת הַהֲלוּאָה בַּמְלוּאָה, מִמֶּשׁ כְּפִי שֶׁקְּבַלְתִּיהָ! הַכֶּסֶף הִיא מִנָּח אֲצִלִּי כָּל הָעֵת, מוֹכֵן לְהַחֲזִירָה כְּשִׁידְרֵשׁ!"...

ל' מבלי דעת,

ל' שיהא אמן של רבותינו,

פרק ה' בהג"ה

החפץ חיים תה אצלו כה זוכחות.

נשקו, מפנקו נושא אותך

אדם פלוני!

ר: "הלא זה

ע: זה אבי!

אבנו.

ז הוא אביו,

שזה אביו,

ח"ב עמ' י"ח

ז"ת: הנשמה

ז"ת ולהשיבה

רע ומר, אך

כדי לחבק

הַשְּׂתָאָה הַמְלוּחָה: "אֵינִי מַבִּין, הֲאֵם לִשְׁם כֶּף הַלְוִיָּתִי לָךְ אֵת הַהוֹן הָרַב, כְּדֵי שֶׁתִּגְנוֹ אֹתוֹ בְּמַעֲמָקֵי הַמַּגָּרָה? מוֹכֵן שֶׁרְצִיתִי שִׁיחֲזוֹר לִי בַּמְלוּאוֹ - אֵךְ רַק לְאַחַר שֶׁתַּעֲשֶׂה בּוֹ שְׁמוּשׁ נִכּוֹן, לְאַחַר שֶׁתִּסְחָר בּוֹ, תִּכְפִּילֶהוּ וְתַשְׁלִשׁוּ וְתַתְּעֶשֶׂר עַל יָדוֹ עֶשֶׂר רַב, שֶׁתִּשְׁקֵם אֵת מִסְחָרְךָ וְתֵשׁוּב לְמַעֲמָדְךָ!"...

וְזֶה פְּרוּשׁ הַפְּסוּק "מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה'", מִי יִנַּחַל אֵת עֶשֶׂר הָעוֹלָם הַבָּא - הָאָדָם "אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לְשׂוֹא נַפְשִׁי" (תהלים כ"ד, ד'). שֶׁקְּבַל מֵה' נִשְׁמָה בְּרָה וְטַהוֹרָה, וְלֹא הִסְתַּפֵּק בְּכֶף שֶׁהַחֲזִירָה בְּלֹא פָּגַם, בְּלֹא כְּתָם. לֹא לִשְׁם כֶּף נִתְּנָה לוֹ, כְּדֵי שִׁישְׁמְרֶנָּה בְּטַהֲרָתָהּ בְּלִבָּד, וַיִּנְיַחְנָה בְּלֹא עֶסֶק. אֲלֵא "אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לְשׂוֹא נַפְשִׁי", לֹא הִנִּיחָהּ בְּטִלָּה, וְנִצַּל אֵת שֶׁהוֹתוֹ הָאֲרָעִית בְּעוֹלָם לְהַרְבוֹת תּוֹרָה וּמִצְוֹת, לְאֲשֶׁרוּ וּלְטוֹב לוֹ: "וְעַכְשָׁיו, קָרְבָנוּ הַמָּקוֹם לְעַבֹדְתוֹ!" (תורת הבית פ"ח בהג"ה, מאמרי החפץ חיים, מאמר נ"ה)

בְּעֵבֶר הַנְּהַר יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם

זוהר הקדוש (ח"ג צ"ח ב') מַעֲלָה אֵת הַכֶּנֶת הַכְּתוּב לְדַרְגָּה מְרוֹמָמֶת וְנִשְׁבָּתָה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ (בַּתְּרַגּוּם לְלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ): אֲשֶׁרִיהֶם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרִדְךָ

הנשמה הנשמה הגיעה מנורתך כדי לשאת פרי במלכה

רְאִיָּה כֹּחַ כִּיּוֹן פְּרַעֲהָ, שֶׁלֹּא יִבְקֶשׁ וַיּוֹן בְּבֵית הַמֶּלֶךְ, וְאִם יָבוֹא אֵלָיו יִשׁוֹת, יִמִּיתֵנוּ כַּחֲזֹק הַמֶּלֶךְ. אֲבָל רְאִיָּה פְּשׁוּטָה כִּיּוֹן, שֶׁהָרִי מִשֶּׁהָ שֶׁלֹּא יִסָּף עוֹד לְרִאוֹת פָּנָיו, וְאַחֲרֵי יֵאָרֵא אוֹתוֹ.

לא אסף עוד ראות פניך.

מִנַּא יֵדַע מִשֶּׁהָ לְהַבְטִיחַ כּוֹתֵא? הִיא שְׂרָאָה מִשֶּׁהָ, שֶׁגַּי מְכוֹת שֶׁלֹּחַ יָיִם בְּלֹא הַתְּרָאָה, הָרִי שֶׁהָיָא לְבִן נֶרְתָּ, וְהַתְּרָאוֹת שֶׁבִּשְׂאֵר הַמְּכוֹת מִטְּעֵם תּוֹכַחָה, שֶׁמֵּא יַחֲזֹרוּ בָּהֶם. ט"ז אֵיפְלֹגוּ, עַד כִּמָּה מִצּוֹת י"א עַד נֹזִיפָה וַיֵּאָר עַד קִלְלָהּ, הַכֹּהֵן. וְכַשְּׁגִרְשׁוּ אֶת מוֹ"א מִבֵּית יִתְהָ זֶה נֹזִיפָה, וְמָה שֶׁאֵמַר לָהֶם יִהְיֶה כֵּן ה' עִמָּכֶם" הָרִי זֶה קִלְלָהּ, אֲדַבֵּר מַלְכוּת: "בַּיּוֹם רֵאֲתָךְ פָּנָי - הָרִי זֶה הַכֹּהֵן (כְּמוֹ הַטֵּלַת הַחֲנִית תָּן, שֶׁמִּזֶּה לְמַדּוֹ שֶׁם דִּין זֶה), חֲזַלִּיט מִשֶּׁהָ, שֶׁמִּכָּאן וְלִהְבֵּא פְּטוֹר כַּחַה לְפִרְעָה לְכָל הַדְּעוֹת. עוֹד נִגַּע א', דוֹאָג הִיא מִשֶּׁהָ, הִיא שֶׁלֹּא כְּהוֹגֵן, שֶׁבִּשְׁבִיל מְקַנְהָ עִכָּב אֶת גְּאוֹלָתָם, וְנִגְלָה אֵלָיו לְעוֹדְדוֹ וּלְצוֹת עַל פְּרִטֵי הַגְּאוֹלָה, לְבוֹא.

גִּרְשׁ יִגְרֹשׁ אֶתְכֶם. לֹא עִ"מ אֵלָיו אַחַר הַחֲגִיגָה: "כֹּלָה" - וְהִבְקֵר.

... וַיִּשְׁאַלְוּ, לֹא דִי, שֶׁאֵין לָכֶם אֶת מְקַנְכֶם בְּמִצְרַיִם - לְשִׁלֵּם חֲפֹשְׁתְּכֶם, אֲלֵא אַעֲשֶׂה דְבַר, לָכֶם כְּלִי כֶסֶף וְכִלֵי זָהָב: אֲתָן זֶן בְּעֵינֵיהֶם, וְאִם רַק תִּשְׁאַלְוּ לָכֶם. זֶה יִהְיֶה לָכֶם חֶלֶף

עבודתכם.

(ב) דְּבַר נֹא. אֵין נֹא אֲלֵא לְשׁוֹן בְּקֶשֶׁה (בְּרִכּוֹת ט'), בְּקֶשֶׁה זֶה לְמָה? הָאֵם הִיוּ ב"י אִז מוֹאֲסִים בְּכֶסֶף וְזָהָב, שֶׁצְרִיךְ הִיָּה לְבַקֵּשׁ אוֹתָם שִׁישְׁאָלוּ? וְגַם הַטְּעֵם, כְּדִי שֶׁלֹּא יֵאמַר אוֹתוֹ צְדִיק - אֵינוֹ מוֹבֵן, וְכִי אֵין הַקְּבִ"ה רֹצֵה לְקִיָּים הַבְּטַחְתּוֹ, אֲלֵא כְּדִי שֶׁלֹּא יֵאמַר אוֹתוֹ צְדִיק? דְּבַר זֶה נִשְׁאָל לְחַכְמִים וְלֹא פִירְשׁוּהוּ, עַד שֶׁפִּירְשׁוּ הַזִּמְן הַזֶּה, שֶׁבּוֹ עֲלֵתָה שְׁאֵלַת הַשִּׁילוּמִים מִגְּרַמְנִיָּה הָאֲרוּרָה בְּעַד רִכּוּשׁ יִשְׂרָאֵל, שֶׁשְׂרִידָה וְשֶׁהַחְרִיבָה בְּאַרְצָהּ וּבְכָל מְקוֹם שֶׁדְּרָכָה כֶּף רַגְלָם הַטְּמָאָה שֶׁל קְלִנְסִיָּה - רֹצֵחִיָּה שֶׁהָרְגוּ יוֹתֵר מִשְׁשֵׁת מִלִּיּוֹן מֵאַחַב"י יוֹשְׁבֵי אִירוּפָה, וְכַאֲשֶׁר גִּבְרוּ עֲלֵיהֶם אוֹיְבֵיהֶם וְנִצְחוּם, עֲלֵתָה שְׁאֵלַת הַשִּׁילוּמִים לְעַם יִשְׂרָאֵל בְּעַד רִכּוּשָׁם. וַיִּחְלַק לָב הָעַם לְשָׁנִים: קִצְתָם אוֹמְרִים, הָאֵם רֹצֵחֵינוּ יִהְיוּ גַם יוֹרְשֵׁינוּ?! וְקִצְתָם טוֹעֲנִים שֶׁאֵין לְעַם יִשְׂרָאֵל לְבוֹא בְּשֵׁים מוֹ"מ עִם הַרְשָׁעִים הָאֵלֵה, וְלְמָה יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם, שֶׁלְקַחְנוּ כֶּפֶר לְנַפְשׁוֹת אֲחֵינוּ, שֶׁשִּׁפְכוּ אֶת דַּמָּם כְּמִים? וְמִזֶּה נִקַּח לְהַבִּיץ אֶת רִגְשׁוֹת אֲבוֹתֵינוּ, יוֹצֵאֵי מִצְרַיִם, שְׁבוּדָאֵי הִיוּ בִּינֵיהֶם הַרְבֵּה אֲבוֹת, שֶׁהַמִּצְרַיִם שִׁכְלוּ אוֹתָם מִבְּנֵיהֶם, וְלֹא רִצּוּ לְבוֹא בְּמוֹ"מ עִם מַעֲנִיָּהֶם וְשׁוֹחֲטֵי יִלְדֵיהֶם וְחִשְׁבוּ אֶת הַכֶּסֶף וְזָהָב, שֶׁיִּקְבְּלוּ מֵהַמִּצְרַיִם כְּ"דְמֵי וּלְדוֹת", כֶּפֶר בְּעַד נַפְשׁוֹת עוֹלְלֵיהֶם, שֶׁזֶרְקוּם לִיָּאֵר אוֹ שִׁמְמוּ אוֹתָם בַּחֲמוּמֹת פֶּתֶם וְרַעַמְסֵס בְּמְקוֹם לְבָנִים. וְהִי בְּעַד זֶה, שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ מֵהֶם שׁוֹם דְּבַר; לְעוֹמְתָם טַעֲנוּ אַחֲרֵים, שֶׁמִּגִּיעַ לְעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁכֶּר חֶלֶף עֲבוֹדָתָם בַּחֲמֵר וּבְלִבְנֵים רַדְ"ו שְׁנָה, וְהִי רְאָה לְלִבּוֹת גּוֹאֲלֵי הַדָּם, כִּי יִהְיֶה לְבַבְכֶם עַל נַפְשׁ עוֹלְלֵיהֶם, וְנַפְשָׁם מֵרָה עֲלֵיהֶם עַל

בְּנֵיהֶם, שֶׁנִּשְׁחַטּוּ לְתוֹךְ אֲמֻבְטִיּוֹת שֶׁל פְּרַעֲהָ, - וְלֹא כֶּפֶה עֲלֵיהֶם אֶת שְׁאֵלַת הַכְּלִי כֶסֶף וְזָהָב כְּגִיגִיתָ, וְלֹא צוּה עַל כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לְעִשׂוֹת כֵּן, אֲלֵא בִיקֶשׁ מֵהֶם... „דְּבַר נֹא בְּאֲזֵנֵי הָעַם וַיִּשְׁאַלְוּ, וְהַטְּעֵם לְזֶה: אֵף שֶׁהֶם מוֹחֲלִים וְאֵינֶם רֹצֵים בְּכֶסֶף הַמִּצְרַיִם, אֲבָל „כְּדִי שֶׁלֹּא יֵאמַר אוֹתוֹ צְדִיק וְעַבְדוּם וְעָנוּ אֲתָם קִיָּים בָּהֶם, וְאַחַר כֵּן יִצְאוּ בְּרִכְשׁ גְּדוֹל לֹא קִיָּים בָּהֶם" - עֲלֵיהֶם לְקַחְתָּ.

דְּבַר נֹא. בַּהֲדוּה"ד ח"ב ד"ג בְּאַרְנוֹ, שֶׁבְּלִיל פֶּסַח נִתְעַלּוּ ב"י, מִפְּנֵי קִרְבַּת הַשְּׂכִינָה, לְמַדְרַגַּת מְלֹאכֵי מְרוֹם, וַיִּצְאוּ אַחֲרֵי ה' אֶל אֶרֶץ לֹא זְרוּעָה, מְבֻלֵי שְׂאוֹל, מִה נֹאכַל וְנִשְׁתַּה שֶׁם, וּלְפִיכֵךְ לֹא הִיוּ כֶסֶף וְזָהָב חֲשׁוּבִים אוֹ בְּעֵינֵיהֶם, וְרַק מִפְּנֵי בְּקִשְׁתֵּי ה' לְקַחְו עִמָּהֶם אֶת הַ"מִּיבֵּא הַמִּיּוֹתֵר" הַזֶּה, וְשֶׁם דְּט"ו בְּאַרְנוֹ, שֶׁהִרְכִּשׁ גְּדוֹל, הַמּוֹכֵטָה לֹא"א, יֵשׁ בּוֹ גַם מִשְׁמִיעוֹת רֹחַנִית, הֵינּוּ שְׁעֵי כוֹר הַבְּרֹזֶל אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם יִתְרַפְּאוּ בְּנֵי מִן הַדּוּלְטוֹרִיא וְרוּחַ הַמְדוֹן וְהַמְרִי, שִׁישְׁתַּרֵּשׁ בָּהֶם, וַיְהִי "אח"כ רְאוּיִם לְהִקִּים מִמְּלַכָּה לְעַצְמָם, וְמָה שֶׁלֹּא נִמְצָא בִּינֵיהֶם אֵף א', שֶׁמִּסֵּר לְמִצְרַיִם אֶת הַ"סוּד" שֶׁל „וַיִּשְׁאַלְוּ כְּלֵי כֶסֶף וְזָהָב", - הוּא הַסִּימָן הַמּוֹבַחֵק, שֶׁנִּתְרַפְּאוּ מִמַּחֲלוֹת הַנַּפְשׁ הָאֵלֵה, וְעִ"ו הַקְּפִיד הַקְּבִ"ה, שֶׁאוֹתוֹ צְדִיק יִכִּיר וַיֵּדַע, שֶׁקִּיָּים בָּהֶם גַּם אֶת הַ"וְאַחֲרֵי כֵן יִצְאוּ בְּרִכְשׁ גְּדוֹל", שֶׁאֵיִשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לֹא גִלָּה סוּד עִמּוֹ לְמִצְרַיִם, וְנִתְרַפְּאוּ בְּנֵי מִמוֹמָם הַרוֹחֲזֵי וַיִּצְאוּ בְּרִכְשׁ גְּדוֹל.

בְּאֲזֵנֵי הָעַם. בְּתוֹר סוּד, שֶׁאֵין לְגִלוֹתוֹ

לְמִצְרַיִם.

וַיִּשְׁאַלְוּ, עֵינֵי לְעֵיל ג' כ"ב, וַיֵּאָר שֶׁזֶה

הִיא מִגִּיעַ לְבִנְיָ בְּתוֹר הַעֲנֻקָה, וְנִמְצָאֵי

שבכל דור ודור עומדים¹⁹ עלינו לכלותנו²⁰ והקדוש ברוך הוא²¹ מצילנו מידם.²² פירשו הראשונים: "כלומר לא המצרים בלבד עמדו להרע לנו"²³, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו

מידם כמו שהבטיחנו²⁴. ויש שפירשו שכדי להראות השגחתו בישראל מקים להם בכל דור אויבים ומציל אותם מידם²⁵. ויש שתמהו על כך, איך יעלה על הדעת שמקים אויבים להראות השגחתו אם אין ישראל

19 בגאוני וילנא (אחרית לשלום) נבאר ש"עומדים" מרמו על קלות, וכמאמר חז"ל מגילה כא, א "רכות בעמידה וקשות בשיבה", והיינו שבחבונת עמידה הפצים לכלותנו, על נקלה. ובגאולת אברהם מבאר שנקט לשון "עומדים" ולא "מבקשים" כיון שעמידה משמעה בלא סמיכה ואינה מתקיימת. 20 בגאל ישראל מבאר את כפל הלשון "עלינו לכלותנו", שאין כוונת האומות לאבד רק את גופם של ישראל, אלא כוונתם גם לבלות את גשמתם מהקדושה. 21 הגר"א מפרש ששם הקב"ה נקרא על שם כללות השגחתו יתברך שיש בה שתי בחינות, חסדים וגבורות, ה"קדוש" על שם הדינים והגבורות [וכמבאר בתיקוני זהר תיקון יח ש"קדוש" מורה על דין], ו"ברוך" על שם הטובות והחסדים שעושה, ובשתי בחינות אלו מצילנו משחי ידיים של האומות, ימין ושמאל. 22 בעץ חיים תמה, פשיטא שההצלה מידם היא. ותירץ בשם הרב חמ"י, דבא להורות שהקב"ה הופך את הטבע, וההצלה באה אפילו מידם של השונאים, כענין אחשוורוש והמן אשר אמרו לאבד את ישראל והיתה ההצלה ע"י אחשוורוש עצמו. עיין קובץ קול התורה חוברת ג עמ' רצו. ובאש קודש (פיאסצנא) לפסח עמי צו פירש מידם, מידי עשו ששולטים בשאין הקול קול יעקב, ובכל זאת הקב"ה מצילנו מידם. 23 ובזבח פסח הוסיף שזה הטעם לנוסחאות שלא גרסו לעיל "לכלותנו", אלא "שלא אחד כלבד עמד עלינו", כיון שהאחד ההוא שעמד עלינו הוא פריעה שלא רצה לכלותם אלא לשעבדם, ורק על שאר האומות הרוצים לכלותנו אמר "אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו". אמנם בנוסחאות רבות של ההגדה מופיעה המילה "לכלותנו", ועיין הגדה שלמה. והרוקח מפרש "שלא אחד מן האומות בלבד עמד עלינו לכלות אותנו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו". 24 שבלי הלקט, קמחא דאבשונא, ריטב"א ורשב"ץ. 25 אבודרהם. והוא לשיטתו לעיל הערה 18. ומבאר הר"ח פרידלנדר (הגדת פונטבו) שלא רק ההצלה היא טובה לנו, כי על השו"ת, אלא גם הצרה עצמה היא טובה לנו, כי על ידה לומדים ומכירים את השגחתו ית' עלינו.

והארכו בעלי המוסר (עיין בהגדת פוניבו ועוד) שוודי הפליאה הגדולה ביותר, שעם ישראל שחי בגלות במצרים קשים מנשוא. ובמקומות שונים אין נשמד לגמרי, שרד והמשיר את קיומו במקומות אחרים, ודווקא מתוך הצרות נמשך קיומו וקיום התורה ללא כל שינוי. וזה עצמו יש בו כדי לעורר ולהניא להכרת מעשה השו"ת והנהגתו הניסית, וכדברי רבי יעקב עמרין בהקדמה לסידורו: "חי השם, כשאני מתבונן בנס של קיום האומה שקול בעיני יונר מיציאת מצרים וכל הניסים שעשה הקב"ה, כי נס קיום האומה אינו נס לשעה אלא נס תמיד, שדור בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו ורק הקב"ה מצילנו מידם". ובמעשה ניסים הביא בשם מעשי ה', ש"יהיא שעמדה" מוסב על האמור "שבכל דור ודור" וכו', כי בזה שמציל אותנו בלי הריגת האויבים נתפרטם אהבת אלוקים את בני ישראל, כי כשהורגם אפסר לומר ישראל שגט אפן, אבל כשמצילנו בלי להורגם מתבררת אהבתו לעמו, ועיין שם במעשי ה' שמבאר לפי"ז את "צא ולמד", שמלבן יש ללמוד זאת כיון שלא הרגו השם ללבן, אלא אדרבא הציל את יעקב, ובדרך אחרת כתב הנצי"ב (הגדת בית וואלאוין) שדוקא מחמת שבכל דור ודור קמים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם ניכרת השגחת השם בעמו, שאילו היו יושבים תמיד בשלחה היה מקום לומר שמולם של ישראל טוב. והביא משי"כ הספורנו לפרש את הפסוק בבראשית כח, יד "והיה זרעך כעפר הארץ ופריצת ימה וקדמה צפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובורעך", שאחר שיהיה זרעך כעפר הארץ שיהיו בתכלית השפלות או תפרוץ בארץ, ויתברכו בך כל משפחות האדמה כשיראו את השגחת השם על עמו. ובהגדת גאוני וילנא בפירוש שיח יצחק הוסיף, שלכן נאמר "מידם" שגם כאשר כבר יד האויבים נטויה להרע ונחתמו הדין והגזירה הקב"ה מצילנו מהם בדרך נס, ובזה ידעו הכל כי הצלתנו מושגחת מה' שהרי בדרך הטבע כבר אי אפשר להנצל, ויהיו יראים להרע לנו. ועיין עוד מעשה ידי יוצר לרבי שלמה קלוגר, ובבית הלוי (הגדת בית וואלאוין) שבזה שהקב"ה מייסר את עם

ראויים לעונש. וביא ואשמים הם, אלא ליפרע מהם בעצמו, ורק כדי להראות השגד

צא ולמד צא ולמד הארמי

וכו' שנאמר ארמי או ש"צא ולמד" מוסב ופירושו צא וראה כי ברית בין הבתרים כע יעקב אבינו וניצל מי פירוש זה, דא"כ מו

ישראל בגלותם בכל דו עליהם, וכמבאר בחגיגה לרבי"ח "עמא דאהררינד וננה לו הפסוק (ישעיה ד אפן ועוד ידו נטויה", ד: להענישנו מראה את ה' נתנם ביד הגויים לעשות נעשות בהשגחתו וברצונו שלמה ברוך.

1 בהגדה שלמה הביא ד "צא ולמד מאדם הקדמוני ולמד ממצוות ציצית, סו ממה שאמור בענין, קידו של חמרין, חגיגה ט, ב. שמות רבה טו, כד. ועי המקומות הביטוי "צא באמצע דרשה, צא ולמד "תא שמע" שפירושו בא ועיין להלן הפירושים הש מרובם שהוא מלשון ראיו שמתבאר אח"כ. אמנם ש"צא ולמד" הוא מלשון ראייה. ויש שפירשו, צא מ צא ולמד ממקום אחר למ להלן. ועיין בהגדת גאו לשלום כתב ש"צא ולמד צא ופרסם את חנפנותו / כאוהב מלא חנופה, ובלי יומא פו, ב "מפרסמין א על התורה בראשית לא,

הלקח הגדה של פסח והלבוב קכג

מוניח הכוס וחוזר ומגלה המצות:

צא ולמד. מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על תוכרים, ולבן בקש לעקור את הכל.

שנאמר (דברים כו, ה):

ארמי אבד אבי, ויגד מצרימה ויגד שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב:

ויגד מצרימה, אנוס על פי הדבור:

ויגד שם, מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגוד שם. שנאמר (בראשית מו, ד): ויאמרו אל פרעה, לגוד בארץ פאנו, כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך, כי כפר הרעב בארץ פנעו, ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן:

ולבן בקש לעקור את הכל

ויש לומר שזה הוא הענין שבלייל סדר מתנהגים דוגמת מלכים, כי הוא להשריש בנו ובלב בנינו שאנו בני מלכים, וזה עיקר החרות לידע זאת, כי מי שידוע שהוא בן מלך, יודע לשמור עצמו שלא יכשל בדברים מאוסים כי אינו נאה לבן מלך לעסוק בענינים כאלה. וכמו שכתב בעל יסוד העבודה ז"ע על הפסוק (משלי ג, יא) מוסר ה' בני אל תמאס, שהמוסר הגדול ביותר של האדם הוא בזוכרו שהוא בן מלך, מוסר ה' - בני, שאתה בני, וממילא אל תמאס, אל תלכלך עצמך בחטאים.

איתא בספח"ק שיצה"ר זה המכונה בשם לבן הארמי אינו מבקש להחטיא את האדם בענינים פרטיים, רק מבקש דבר אחד ויחיד, להאביד מיהודי את ההרגשה שהקב"ה אביו, ובני ישראל הם בניו - 'בנים אתם לה' אלקיכם' (דברים יד, א), אמי אובד אבי, וזה המכוון שלבן בקש לעקור את הכל, כיון שהיצר הרע משכיח מן היהודי שהוא בן מלך, כבר עקר ממנו את הכל, כי כל זמן שיהודי יודע שהוא בן מלך, הרי מרגיש שלא נאה לבן מלך לעסוק בענינים כעורים.

בגוים, איתא ריא קול נעי קו"ל, הקול לבן זה בושה זכוס יין שהיא מצה לשמירה. מצה יש לאדם ונתרחק מהם.

פן יש בו יין שניהם טעונים זדם לברך על טובה (ברכות דו.). ואין בו הרכבה, ד' דרכים, דגפן יש דרך שמירה וירה ע"י חומץ יים כדי להפריד ל שניהם אנו כוס ישועות רה ויגון אמצא אדם שהוא בר גשה ע"י עצמן, וברצונו - ועי"ז מכוס אחר.

זת של הגלות ה, וזה עומדים ויה לנו התשוקה

5/103

ענמית (ר' יהודה הלוי בפומון שירה חדשה שאומרים בברית) זמזרים נטבעו בתרמית פי' שזהו יקרב תשובתם.

ד"ם

זה שלא מת פרעה אחרי שלא היה שייך יותר תשובה אצלו, הוא "למען שתי אונותי אלה בקרבו ולמען תספר באזני בןך ובן בןך את אשר התעללתי במצרים וכו' וכו'" (שמות י, א).

אָפֿילוּ עֵשֶׂר מִיָּמֵינוּ

בעשרת המכות רואים אנו תופעה מעניינת: גם כשראה פרעה את המכות שהונחתו עליו קודם, כשהגיעה ההתראה על המכה הבאה - סירב הוא בכל תוקף לשלח את בני ישראל.

- 71 -
הדיעה הרצויה

תופעה זו מוצאים אנו במקום נוסף. הנה כאשר ייפטר אדם לבית עולמו ויבוא אל עולם האמת, יתגלו לפניו כל הדברים כאשר הם באמת. אז ידע את כל המון טעויותיו אשר טעה, וגודל חטאיו אשר חטא כל ימי חייו. כן הוא בלי ספק, שהרי אין יצר הרע בעולם האמת, ואיך ישארו לו שם הטעויות?

אמנם אמרו חז"ל (עירובין יט ע"א): "רשעים אפילו על פתחו של גיהנום אינם חוזרים בתשובה". והוא תמוה, האם לא ידעו את רעת עוונותיהם אפילו בעולם ההוא?

אך זהו ביאור הענין: הידיעה והשאיפה, דברים נפרדים המה. הלא תראה אשר ירצה ויתאוה האדם לדברים אם כי ידע שיפסידו את בריאותו, ולא יוכל להינצל מן התאוה בידיעה.

והנה לא תקרא תשובה, אלא אשר יעזוב את עוונותיו ומעשיו הרעים. אבל עזיבת המעשים, איננה תלויה בידיעה בלבד, אלא בשאיפה. והיא כאשר ישוב, ישנה את שאיפת לבו, ולא יחטא עוד כשהיה - אז תשובתו שלמה היא.

ויגלו לנו חז"ל בזה דבר נפלא מאד: כאשר ימות האדם, ונפשו שבה אל עולם האמת, הן תבין הנפש את הדברים כאשר הם, וכל טעויותיה יתבררו לפניו. אבל שאיפותיה הרעות, אשר היו לה בחייה, כבר נקבעו בה והיו לקנין הנפש. על כן, אף שיתבררו הרעות לנפש כפי אמיתתן, מ"מ השאיפות ישארו בה כשהיו.

זהו אומרו: "אפילו על פתחו של גיהנום" - שכבר רואים את צרת הרעה כאשר היא - "אינם חוזרים בתשובה" - השאיפה לרעות היתה להם לקנין, ולא תיפוד מהם.

קצב

אמרו חז"ל . שהגין היאור על בצפרדעים, ולקה

והדברים דו למשה? הן הדומם כן לא יתכן ביזוי וביותר צריך והעפר, הופכת א משה, אם על ידי פרק א?

יטוד גדול ונ מושפעות ונפעלו טובה לדומם שנו מגיב רק בהתאם ולהנות אחרים, ו ואפילו לדומם. וה נפגמת מידת הכר

אף שהשכל ; לפי התכלית המס בהוה, ומושפע מנ ידי הפגיעה ברגש הטוב של משה ו

ד"ר

במכת בוד פו שאומר האמת ואי כאמת. ומ"מ אח' הרמב"ם בהלכות והביאור הוא, כן אם גם לפי ע

25

תוספת י"ד ע"ס סוף ג
והטף ע"ו :
קפה ח' מ"ח ע"ס סוף ג
ד' ע"ש ע"ס
ע"ף ג :

26

ה'ת"ת
ה'ת"ת

מנשה אלף היכל דבירי עבד
מונשה הלך שטיח דקל קלי ולא
הדף ביה אלף מונשים ומיה
נפ"ק דמיתום (ד' ד') קנה דליכא
התם על יך סגיא וזימיה דקל
ליהא התם כלל ולי"ך תקפה ליה
ונכל הני דמורת סגיא :

מועלה : ש"ה המלה
וענינה המות על זכרו
ולא יתכן בבבלי לומר אלף נראה
דשם המושגות יך הוא מונשו לזכר
ורעו מונשו מנין בדין וזכרון ועויה
יש לחומר ק"ח דהוא ליה למקמו
המועלה בדין שהוא מונשו על א"ב
המחלל

המורעב עצמו כרי שחשרה
מה אעשה שעונותיו גרמו לנו
בניכם לבין אלדיכם : אמר רבא אי בעו
עונותיכם היו מבייילים וגו' רבא*
היה קא משתעי בהדיה ולא היה קא
את הדר לעפרין *רב חנינא ורב
ועסקי בספר יצירה ומיברו ליה עיגלא
ר' שמעון אמר זה המעביר שבעה מיני
את העינים ר"ע אמר זה המחשב ערומ
יפה ליקח לימודי ערבי שביעיות ודמין
רבנן *מגורש זה האומר פרו נפלה כפיו
מארצו עורב קורא לו צבי הפסקו בדרך
משבאלו

על מדם פועמות ולו נעקק על כך ואין
עלמא שנאמר כי אם עונותיכם היו מבייילים
לרופ חומים של סט : ולא היה מהדר ליה
גויע לשלש שני ומגמה גדלתו דהכי שכימי
הוא שליש לבטן : שבעה מיני זכור : שבע
הבניות ומנאל להם כאלו עשה דברים של
הטובה ואומר היום יפה ללכת לדרך וילנה
להיות ממין יפוח : עקרי קמיות מהיות רעות
היום מהיסק : חדש בא מימינו או שועל משבאלו

כי אורחה לא דרתי בין הפרקים ומשוער
ח"ד בעל אוב אחר המעלה בזכרו וארד
הגשאל בגולגולת מה בין זה לזה מעלה
בזכרו אינו עולה כדרכו ואינו עולה בשבת
גשאל בגולגולת עולה כדרכו ועולה בשבת
עולה להיבא מליק הא קמיה מנה אלא אימא
עונה כדרכו ועונה בשבת ואף שאלה זו
שאל מונשו (פוס' את ר"ע אמר לו ומה יום
שומים אמר לו ומה גבר מגוברין א"ל הכי
דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי א"ל הכי
קאמנוא לך מי יימר דהאינא שבתא אמר
לו נהר סבמיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו
של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת
אביו לו ביותו ביישחו וקילחתו שואל אוב
דיינו ודורש אל המתים דורש למתים
כדחניא : דורש אל המתים זה המורעב
עצמו והולך ולן בבהר *כרי שחשרה עליו
רוח מומאה וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה
היה בזכר ומה המורעב עצמו כרי שחשרה
עליו רוח מומאה שורה עליו רוח מומאה
עליו רוח מורדה על אחת כמה וכמה אבל
[אם] עונותיכם היו מבייילים
עונותיכם היו מבייילים ברו עלמא שנאמר כי
עונותיכם היו מבייילים וגו' רבא*
היה קא משתעי בהדיה ולא היה קא
את הדר לעפרין *רב חנינא ורב
ועסקי בספר יצירה ומיברו ליה עיגלא
ר' שמעון אמר זה המעביר שבעה מיני
את העינים ר"ע אמר זה המחשב ערומ
יפה ליקח לימודי ערבי שביעיות ודמין
רבנן *מגורש זה האומר פרו נפלה כפיו
מארצו עורב קורא לו צבי הפסקו בדרך
משבאלו

על מדם פועמות ולו נעקק על כך ואין
עלמא שנאמר כי אם עונותיכם היו מבייילים
לרופ חומים של סט : ולא היה מהדר ליה
גויע לשלש שני ומגמה גדלתו דהכי שכימי
הוא שליש לבטן : שבעה מיני זכור : שבע
הבניות ומנאל להם כאלו עשה דברים של
הטובה ואומר היום יפה ללכת לדרך וילנה
להיות ממין יפוח : עקרי קמיות מהיות רעות
היום מהיסק : חדש בא מימינו או שועל משבאלו

פרקי אלכסנדרו או על פרקי ברכיו :
ידוע שם מיה : כי אורחה. מתוך
קברו וממך קרולו נמוך : לא דסליק
ויחיב בין הפרקים. ומיה קולו נמוך
לפי שאין זו חיותה : בזכרו. מעלה
ומענין אם התם על זכרו :
בגולגולת. הטענה מן המת ללחך
ועונה מה ששאלין אותו ע"י כישוף :
אינו עולה כדרכו. אלף מנין למעלה :
עולה כדרכו. ולא סליק למיכח בין
הפרקים : מה היום מיומים. למת
מחשך יום שבת יומר משאר ימים :
ומה גבר מגוברין. מה לזכר כמון
הפרקים : מה היום מל אנשים : דמרי
צבי. חדי חפץ לגדלי המלך קיסר
המשיגי : שבת נמי דמרי צבי. הקב"ה
ליותו ער וגדול מל אנשים : דמרי
דהאינא שבתא היא. וילמא חמד
עשאר ימים הוא שבת. נהר סבמיון
יוכיח. נהר חמד של אנשים וכל
ימות השבת שופך והלך וזינן השבת
שוקט ומ : בעל אוב יוכיח. שאלו
עולה שבת : קברו של אביו.
לדורותיכם פוס' כל ימות השבת היה
מעלה עשן שהיה נדון ושקף בשבת
פושעי גיהנם שומין : ביותו ביישחו
קילתו. הך קללה אינה אלף גדוף
וכן היה לשונם כמו (מל"ה 6 ב) קללה
נמרצת שלף היה שם קללה אלף גדוף :
היינו דורש אל המתים. ולמה נכתבו
סגיא נמוקס חמד : שחשרה רוח
טומאה עליו. עד של בית הקברות
יהא ארבו ומייעו ככשפיו : המורעב
עצמו כרי שחשרה עליו רוח טומאה.
שבת שכינה : עאכ"ו. שהיא הנמה
נומקט שעי' טענה ובקשה משה
עליו שכינה דהא מדה טובה ימירה

לחיות נקיים מכל עון : הרו בריו
לחיות נקיים מכל עון : הרו בריו
לחיות נקיים מכל עון : הרו בריו
לחיות נקיים מכל עון : הרו בריו

כ"ח נ"ה :
לחן ס"ב :
שבת ס"ו :
חולין ע"ח :
[מחנה] : ח"ג :
יחמ"ח :
כ"ח יק"מ :
יקל וגו' :
טומטוס :
ראמו. כל :
שלא אביו :
לומר ס"ו :
לחיו ובט :
אמר. חמ :
ולח חמ"ד :
לשון מש :
לך והמו :
לפרוט :
כ"ח לח מ" :
בזר לח"ב :
קל דק"ו :
לקמן חל"ו :
המקל :
בסקיאה. :
אחוס : ב :
מנייהו :
מה לדיי :
ענינה ע' :
ומתה ל :
אשר יע' :
איכא ל' :
על הט' :
ולמנו :
כל :
וגו' : ל' :
רזיה :
שכינה על שגגו :
שפת וכל דיוט שקילה
(שבת קנ"ג) :
תומין :
דרי עובא. דלמך :
שגל ח :
לגדולה :
חלל ותיבה חן חיבת :
ל' על שגגו חטאה :
ח"ו ב' :
ואליבא דר' יוסי. :
דלמך הכנה ללא :
יחמ"ח (ס"ט) :
בנקבו שם יומה. :
קל ימירא הוא ומיהו :
עין למקל אביו וזמ :
שאלו חיב ער שקילת :
בטח המיחד (שבתות :
ל.) :
אין לי אלא אביו ואמו. שיהם :
לחמו ג"מ נ"ד : וכי"ו לקמן :
או ה"ו (ס"ט). עד שיפרט :

26

אלהים ראיתי עולמים בו לא דיתוב בין הפרקים כס' שהו יצחק כמה לפי המדרש [פדר"א פל"ג] שבעלת זהו של צפניה היתה והיא אמו של אבנר ושני אנשים שאלו הם אבנר ועמשה [ויק"ר פכ"ו] האין אפשר שלא ס' ואין יחואר לומר דשמואל נביא ה' ששקול כנגד משה ו ע"י בעלת אוב בין פרקי אצבעותיה או על פרקי ברכיה ק שמואל שם ס"פ כ"ח מביא בשם ר"ש בר חפני גאון אתה את שאלו אמנם יתכן שזהו מענין שאמר שלכן פים שמכחישין פמליא של מעלה, ויענין בס"ת הרב"ו א"י ס"ו שאלת טמני ארץ י"ב כח ביד בעלת אוב להעלות בתוך הגוף ולהורידה ממחיצתה אפי' בתוך י"ב חודש יתה למעלה ממחיצת המלאכים, תשובה, כל ימי הייתי דבר זה אע"פ ששמעתי שזה היה עונש לשמואל על שלא את האובות עד שבא שאלו המלך כ"י ח"ו להאמין דבר ול כ"י לכן לא נתישבה דעתי אלא כמה שאכתוב אחר שתי שכת הבעל אוב הוא להכניס כח מכחות הטומאה כגון: וספר לו עתידות שהם קרובות אשר שומעין מהכרוז ב"ו ח"י ובית הערות הם משכן לכחות הטומאה ולפיכך אין מקומו ועל כן הוא קול נמוך כיון שאין דרך הגרון הפה יך מרגלותיו דרך קלון וטומאה שלא כסדר הבריאה דושה ועל כן כל העוליים ע"י האוב עוליים ורגליהם י גוף ואיברי הנביא או הצדיק או השלם הם כסא לקדושה י אחר מיתת הגוף ההוא יש בו קדושה רבה, וכל כחות ים ליכנס אבל הנישמה הטוהרה פוקדת אותה כל השנה ויורדת עד שכלה הגוף ושוב עולה ואינה יורדת, וכאשר בעלת האוב להעלות את שמואל עשתה פעולותיה וקטמיה י של שמואל הנביא כח מכחות הטומאה כפי הכח והסגולה ה היתה וראה הקב"ה שהיה מומן הכח ההוא להכנס הנקי לטמא ורמז לשמחתו של שמואל הנביא שתכנס בתחילה, לא בכח הבעלת אוב ח"ו אלא במצות הקב"ה י בתחרה ותתרגו נשמת הצדיק כמה שיכנס במשכן טמא, וזה שאמר אלהים ראיתי עולמים מן הארץ, כי זה כשאר פעמים אלא אלהים דבר של קדושה ולא כדרך שעוליים דרך הרגלים אלא כדרך העוליים וראשי זקוף י צעלה וכבוד ונבנה הכירה כי שאלו היה השואל כי חשבה י לה אלא שמואל בעצמו לא רוח אחרת, וזה שאמר לו ל למת הרגזתני להעלות אותי ממצאת למד כי לא היה וב להעלות את שמואל ולהרגזו ממנוחתו אלא במצות ו גופי ולשחרתו לא ח"ו מפני עונש כ"י ע"י"ש.

והיבטי יהיה צאוב מוארין קולך מאי לאו כ"י ע"י הננאל (כס' איש התורה ירושלם תשי"ז ע"פ) שכ' יעב והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו מיכלל דאוב מארץ ובענין לא הכי קולך יהיה קולך מארץ דק ולקוי כמו ין הפרקים ומכין אצילי ידים.

כ"י בעל אוב אחד המעלה בזבחו כ"י ע"י ברש"י דהכא באשה בעלת אוב זה לא יתכן, אמנם בעירור ה הגי' ח"ר ודורש אל המתינו אחד המעלה בזבחו כ"י, והמדבר בין הפרקים ודורש אל המתינו זהו המעלה ש בפ"ג לירושלמי הכא שמביא לפרש בזכורו של ש קסמי נא לי והעלי נא לי כלומר בזכורתו של הראשון דכבר מיכתתי היינו משיחיו של מ.ת. אולם מהפ"ח הביא מלק' ק"ה טע"א בלעם קוסם במ"ת ו גון מעלה בזבחו, וראה בחמ"מ שהביא בשם תלמידי בעלת אוב לא העלתה את המה בכל קומתו אלא עד

למלך עולה כדרכו ולפיכך כיון שראתה בעלת אוב שעלה שמואל כדרכו הכירה שהשואל מלך הוא ועל זה אמרה לו למה רמתני ואתה שאל.

י"ט. רש"י ד"ה ואינו עולה כדרכו אלא רגליו למעלה. בשדה יצחק הביא ממנחת יהודה שעם פ' בעלי התוס' עה"ת בפס' ותפול מעל הגמל שכ' לפי שראתה את יצחק כשהיה בא מגן עדן ויהי בעל כחך שהמתים הולכים רגליהם למעלה ע"כ.

כ. ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס את ר"ע כ"י, קטנו אף שאלה זו" לאשר מצינו בב"ב ר' רע"א זו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלהיכם אוהב עניים למה אינו מפרנסם כ"י, וכן בתנחומא תרומה ג' למה הקב"ה שונא את עשו כ"י, ושם תזריע ה' למה אתם מולין, ויענין בשאלתו בראשית שובא ג' מעשה בר"ע שהיה יושב בשבת לפני טורנוסרופוס הרשע, א"ל טורנוסרופוס מה היום מיומים כ"י, וכן משמע שהיה זה בשבת מלשון הפסיקתא רבתי מי יימר דהאי דנא שבתא, וכל זה הענין מובא באריכות יותר בבראשית רבה פ"א ה' בתנחומא תשא ל"ג ובשאלת הגי' ויש שם עוד שאלה אם כדברך שהקב"ה מכבד את השבת אל ישב בה רוחות אל יוריד גשמים אל יצמיח בה עשב, א"ל תפח רווחיה דההוא גברא אמשול לך משל לשנים שהיו דרין בחצר אחד אם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב שמא מותרין לטלטל בחצר אבל אם היה אחד דר בחצר הרי הוא מותר בכל החצר כולו אף כאן הקב"ה לפי שאין רשות אחרת עמו וכל העולם כולו שלו מותר בכל העולם כולו כ"י, ולכאורה מה תשובה מהיתר לטלטל לעשיית מלאכה ובהגהות רמותי שם לשבת י"ח א דפותקין גינה ומתמלאת והולכת כל השבת ע"י"ש.

כא. ומה היום מיומים כ"י, ע' מנחת יהודה שעל הבראשית רבה מכת"פ פ"א (ע' צ"ב צ"ג).

כב. מי ייבמר דהאי דנא שבת, ברש"י דילמא אחד משאר ימים הוא שבת, ויענין תנחומא ב' בשלה כ"ד ראו כי ה' נתן לכם את השבת, מהו ראה אר"ל ראו האין אתם משיבים לאומות העולם שאם יאמרו לכם למה אתם משמרים את יום השבת מה נסים נעשו לכם, ראו כי ה' נתן לכם את השבת והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנת כ"י, ר"ל אם אוה"ע יאמרו מי יימר דהאי דנא שבת של מעשה בראשית, על כל ספורי התורה יש אתכם מסורת מאב לכן מכל מה שהתרוש אבו שריה שיעת ימי המעשה וביום השבעי בשבת הוציאתו מי יוכל להענין על כך אחרי שלא היה אדם בעולם בראשית הבריאה ובכן מי יימר שדוקא אחרי ששם ימים הוא יום המנוחה, תאמרו להם שבת"ת וכוונתו כל הששים רבוא מישראל ונשיהם וילדיהם מתי יום המנוחה, יום יום משיח ימי השבת ירד המן וביים השביעי חל, ומני או לא פסק שבת מיש"ר"ל עד היום הזה, ובכן אין שום מקום לספק מתי שבת (וע' פסיקתא רבתי פס' כ"ג ובשאלתו שם), וז"ש בהגד"ש"פ אלו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דינו, ר"ל ממך עצמו היינו יכולים לדעת מה שבת מה יום מיומים, יום מיומים ההם.

כג. קב"ו של אב"י ויב"ה שאינו מעלה עשן בשבת, ע' זתר תרומה ק"ג טע"ב בשבת ויב"ה ויב"ה ויב"ה בההוא אתר נורא אשכ"ח ולא אהדנו אבל לא נפקי מתמן כל אינון המחלי שבתו ומני כפרהסא כמה דאינון לא נטרי שבתו ומני בהאי עלמא ה"ל לא נטרינון ליה בההוא עלמא ולית לו נייחא, אר"י יוסי לא תימא הכי אלא נטרי שבת' וזמני תמן בנהיגים בעל כרחיהו, אר"י יהודה אלן אינון עכ"ס דלא אתפקדו דלא נטרי שבת בהאי עלמא נטרי ליה תמן בעל כרחיהו ועמש"כ שצ"ג יב"ה זתר שם את י"ב, ביתרו פ"ח ב' אות ו' וביקתל ר"ג ב' אות

כד. כשהיה ר' עקיבא מגיע לפסוק זה היה בוכה, ע' לקי פ"א א ברבן גמליאל, להלן ק"ג ב' ברי' יונתן, בחגיגה ד' ע"ב ברב הונא, שם ה' ע"א בר' יונתן, וע' קדושין פ"א ב' ר' עקיבא כי מטי להאי פסוקא אשה הפרם ור' יסלח לה הוה בכי כ"י, וכאן זהו וירא צ"ח ב' במה"ע הוי עינו דר' עקיבא חתנין מיא כ"י כד מטי להאי

פסוקא כי חולת אהבה אני לא יכל למסבל ר"ע וארים קליה בבכייתא וגעי כ"י.

כה. ולן בבב"ק, בתו"ח כ' משמע דלא אירחא דרוח הטומאה שתשרה על האדם ביום אלא בלילה, ונראה דלכך אמר בלעם לינו פה הלילה כ"י, וע' חגיגה ג' טע"ב.

כו. המרעוב עצמו כרי שתשרה עליו רוח טהרה עאכו"פ, ברש"י דהא מדה טובה יתירא על מדת פורעניות וביד רמה כ' לאו מילתא היא דכי אמרינן הכי לגבי שכר וגבי עונש אבל עבירה וזכות לא אמרינן הכי ומי שרוח טומאה או טהרה שורה עליו אכתי לא עונש איכא ולא שכר איכא, ופי' דעאכו"פ שהיון נותן שתשרה עליו רוח טהרה דקרי"ל בא לשמא פותחין לו בא ליטתר מסייעין אותו הא למדת שרוח טהרה קרובה מרוח טומאה שהרי לטהור מסייעין לו.

כז. אב"ר רבא אי כעני צדיקי כרי עלמא, ע' ספר חבתיור אות קצ"ח, וע' חגיגה ה' ע"א אי בעי האי מרבנן הוה חיי וראה בפירושו ר"י מברצלונא לס' יצירה ע' קב"ק, ובפי' רבינו חננאל הנזכר (ע' פ"ד) כ' כלומר אלו היו הצדיקים רוצים לבקש רחמים לפני הקב"ה שיברא עולם אחר הקב"ה עושה רצונם דכתוב ותגזר אומר ויקם לך.

כח. רבה ברא גברא, בפי' רבינו חננאל (שם) רבא באחיות עינים ברא אדם ביקש להדיע מעשה חרטומי מצרים כשם שעשו בלחטיהם מן המטה נחש כך עשה, וביד רמה כ' מעשה דרבה בר נחמני י"א ע"י ספר יצירה שמלמדו צירוף אותיות של שם ואגו מסיימים בה דלא סלקא הא מילתא אלא לצדיקי כדאמרינן לעיל, וי"א באחיות עינים, ואינו נראה שאין אחיות עינים מועלת אלא בזמן שהאוחז והנאחז מצויין כאחד והכא אשכחן דשרדיה לקמיה דר' זירא, ותו מאי טוב לעפרך דקאמר ליה, הוה קא משתעי ר"ז כהדיה ולא הוה קא מתדר ליה לפי שלא נסתייע רבה מן השמים לתת דעת לדבר, וע' במגילה ד' ע"ב קם רבה שחטיה לר' זירא למחר בעי רחמי ואחיה, לשנה א"ל נתי מר ונבצר סעודת טורים כהדי רבה דרדי, א"ל לא בכל שעתא ושעתא מחרש גינסא, ויתכן שלכן שדיה רבה ביחוד לרב זירא להראות לו כי הוא חכם לכשרצה בכל שעתא ושעתא.

כט. הוה קא משתעי כהדיה ולא הוה קא מתדר ליה, כס' הבהיר אות קצ"ו מובא רבא ברא גברא שרדיה לקמיה דר"ז הוה קא משתעי כהדיה ולא מהדרי, אמר להו אלמלא עונותיכם הוה מהדר, וממאי הוה מהדר, מנשמתיה כ"י, ובהגהותיו אור בהיר צינתי לדברי הרמב"ן עה"פ ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ויהי דלכאורה הן סימא מיותר אחר שאמר כי נפח באפיו נשמת חיים הרי מיזבן שהיה ח"י, אולם כפי האמור גט בשר ודם יכול לברוא אדם חי מתנווע והולך אלא שלא יוכל להטיל בו נשמה חוש הדיבור אבל חי מתנווע והולך אלא שלא יוכל להטיל בו נשמה חוש הדיבור אבל לרוח ממללא היינו עם כח הדיבור, [כתרגום יוב"ע] שם לרוח ממללא לאגרות עיינין ולמצחות אונין ומשמע דבמן חב"ה חסר הוא חושים הללו ולפי"ז הוה חרש גמור שאינו שומע ואינו מדבר, ויפטר ספיקו של החכם צבי בסי' צ"ט הנזכר ע"י ספר יצירה אם מצרפין אותו לעשרה לדבר שבקדושה, ועמש"כ בניו בתשובותיהם בשו"ת דברי' משולם סי' ט' ושאלת עיב"ץ ח"ב סי' פ"ב.

ל. א"ל מן חב"ה את הדר לעפרך, יענין בסדרי טהרות אהלות פ"א (ה' ע"א) בענין אן הית רשאי להורגו כיון שהיה בו חיות, ולהאמר שמטבע ברייתו הוא בלי חוש שמועה ובלי הכרת קול אינו נפש חיה רק כדג.

לא. ר"ח ד"א הוה כ"י ועסקו כפי יצירה ומכריהו להו עגלא תילתא, ביד רמה כ' האי משנה נמי ע"י צירוף אותיות של שם הו"ה שהיו מצרפין את האותיות להתלמד ומתוך כך גברא להו עגל שהיה ראוי להתבראות ע"י האותיות שהזכיר, וי"א מכריהו דבי נשיאה עגלא תילתאה ואכלי ליה, מלשון להברות את דוד, והאי פירושא אי לאו דחלי באשאל רבא לא הוה טרחינן למכתביה דהו

"וקירבנו לפני הר סיני, ונתן לנו את התורה"

תורת המידות

שאלה ידועה היא, על נוסח ההגדה שאומר: "אילו קירבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה, דיינו". איזה מן "דיינו" זה? האם בהתקרבות להר שלא היתה לו כל משמעות אם לא היתה ניתנת עליו התורה, יש לזה ערך? וכי עלי להודות על התקרבות להר סיני אם לא היה בעקבותיה מעמד קבלת התורה?

כנראה שעצם ההתקרבות אל ההר היה בה הישג של ממש. ומהו? שנאמר "ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות יט, ב). בכל החניות מופיעה לשון רבים, ויסעו ויחנו ויסעו ויחנו. הפעם היחידה שמופיעה לשון החנייה כלשון יחיד זה מול הר סיני, ללמדך שכל ישראל התאחדו שם מול ההר, בלב אחד כאיש אחד. כפי שמביא המדרש: "גדול השלום, שבכל המסעות כתיב ויסעו ויחנו, נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת, כיון שבאו כולם לפני הר סיני נעשו כולם חנייה אחת, הדא דכתיב ויחן שם ישראל, ויחנו שם בני ישראל אין כתיב כאן אלא ויחן שם ישראל, אמר הקדוש ברוך הוא: הרי שעה שאני נותן תורה לבני" (מדרש רבה ויקרא ט, ט).

ועל כן יש טעם גדול לאמירה "אילו קירבנו לפני הר סיני" עצם ההתקרבות, לא לפני ההר אלא ההתקרבות שלנו בעמדנו נוכח ההר כשהתקרבו זה לזה באחוזה ובאחדות, עוד לפני המתנה של התורה - זה עצמו "דיינו". על אחת כמה וכמה גם קירבנו להר סיני וגם נתן לנו את התורה, בוודאי שחובתנו להודות על כך לקדוש ברוך הוא.

כאשר מדברים על ההתקרבות הזאת אל ההר, יש לחרוט את הסיסמה: דרך-ארץ קדמה לתורה, כפי שאומרים חז"ל (ויקרא רבה ט, ג) וכפי שכתוב גם בפרקי אבות ג, ה: "אם אין דרך-ארץ - אין תורה". יצאנו ממצרים בהיותנו שקועים שם במיט שערי טומאה. איך מקבלים תורה שמחייבת זיכרון הנפש,

מחייבת הכנה נפשית, הכשרה פנימית, ישר ממיט שערי טומאה? הייתכן?

אולי זו הסיבה שמיציאת מצרים ביום ראשון של פסח ועד למתן-תורה בחג השבועות, סופרים אנו בדיוק מייט ימים, מייט ימי הספירה של העומר כנגד מייט שערי הטומאה בהם היינו שרויים במצרים, כאילו כל יום ויום הוא בגדר של התקרבות להר סיני על-ידי היחלצות ממידה רעה שדבקה בנו, כדי שנהיה ראויים לקבל את התורה. ולכן המידה "מידות", כמלה נרדפת לתכונות. מידה זה כלי קיבול, כשמה כן היא: כשאתה בא לקנות מוצר כלשהו, סחורה כלשהי, אתה צריך להצטייד בכלי קיבול. לקבל את התורה צריכים היינו לכלי קיבול של ממש, אלה המידות הטובות. האם יעלה על הדעת לקיים כ"ד מתנות כהונה, או שבעה סוגים של מתנות עניים ויתר הדברים שקשורים בנתינה, "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיך האביון" (דברים טו, ו), "פתוח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו" (שם ה), "העניק תעניק לו" (שם יד), אם אדם הוא כלי קמץ וצר עין? צריך הוא לסגל לעצמו מידה של נדיבות כדי שיוכל לקבל את התורה, לקלוט אותה ולקיים את מצוותיה.

"קירבנו לפני הר סיני", ורק אז "נתן לנו את התורה". כי את הדרך-ארץ שקדמה לתורה, השגנו בשבועות ההכנה מפסח לשבועות.

לאור הדברים הללו ניתן להבין טוב יותר, את הסיפור הנורא שמספרים חז"ל במסכת יבמות, על עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד איש ברעהו, כלומר היו חסרים את המידות הטובות הדרושות, ולכן מתו כולם "מפסח עד עצרת" כפי שמדגישה הגמרא. תלמידי רבי עקיבא נתבקשו לשיבה של מעלה בתקופה שבה אדם צריך להכשיר את עצמו למתן-תורה.

זאת היא ההצמדה של ההתקרבות להר סיני - ברכישת מידות טובות ותכונות מתאימות - כדי לזכות ליעד הנכסף מתן-תורה.